

PLAN OCHRONY BIESZCZADZKIEGO PARKU NARODOWEGO

OPERAT UWARUNKOWAŃ SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH ZAWIERAJĄCY CHARAKTERYSTYKĘ I OCENĘ W ZAKRESIE DOTYCHCZAS PROWADZONEJ NA TERENIE PARKU NARODOWEGO DZIAŁALNOŚCI WYTWÓRCZEJ, HANDLOWEJ I ROLNICZEJ I JEJ WPŁYWU NA STAN ZASOBÓW, TWORÓW I SKŁADNIKÓW PRZYRODY, WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH ORAZ WARTOŚCI KULTUROWYCH

spółka z ograniczoną odpowiedzialnością

Wykonał zespół w składzie:
mgr inż. arch. Elżbieta Krochmal-Wąsik
mgr Piotr Rochowski

Spis treści

A. CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI SPOŁECZNO - GOSPODARCZEJ ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM TERENÓW BDPN.....	6
1. Dotychczasowe rozpoznanie - analiza dostępnych materiałów i ocena ich przydatności.....	6
2. Metodyka pracy.....	7
3. Bieżąca inwentaryzacja i charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej.....	7
3.1. Położenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego w strukturze administracyjnej.....	7
3.2. Demografia.....	8
3.2.1. Liczba ludności i migracje.....	8
3.2.2. Struktura ludności.....	12
3.2.3. Zatrudnienie i bezrobocie.....	13
3.3. Podmioty gospodarcze.....	15
3.4. Leśnictwo.....	19
3.5. Rolnictwo.....	20
3.6. Usługi turystyczne, handel i gastronomia.....	27
3.7. Naprawy, budownictwo i transport oraz rzemiosło.....	32
3.8. Przemysł i eksploatacja surowców mineralnych.....	32
3.9. Dochody i wydatki gmin.....	32
3.10. Infrastruktura techniczna.....	36
3.11. Inwentaryzacja ustaleń planistycznych i strategicznych z zakresu sytuacji społeczno - gospodarczej.....	36
3.12. Inwentaryzacja procesów i zmian zachodzących w sytuacji społeczno- gospodarczej.....	40
3.13. Inwentaryzacja zagrożeń wynikających z sytuacji społeczno - gospodarczej.....	41
4. Zbiorcza charakterystyka i ocena sytuacji społeczno - gospodarczej.....	41
4.1. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej, procesów i zmian oraz wpływających zagrożeń.....	41
4.2. Charakterystyka i ocena procesów i zmian.....	43
4.3. Charakterystyka i ocena zagrożeń.....	44
B. OCENA PROWADZONEJ NA TERENIE BDPN DZIAŁALNOŚCI WYTWÓRCZEJ, HANDLOWEJ I ROLNICZEJ I JEJ WPŁYW NA ZASOBY BDPN.....	46
C. ZAŁĄCZNIKI.....	48
1. Mapy.....	48

Spis tabel

Tabela nr 1. Zestawienie i ocena przydatności dostępnych materiałów.....	6
Tabela nr 2. Zestawienie powierzchni Parku wg jednostek administracyjnych (2009).....	7
Tabela nr 3. Liczba ludności gmin w granicach których położony jest BdPN w 2008 r.....	8
Tabela nr 4. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Lutowiska (2010)*.....	9
Tabela nr 5. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Cisna (2010)*.....	10
Tabela nr 6. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach w BdPN (2010).....	10
Tabela nr 7. Ludność gminy Lutowiska wg faktycznego miejsca zamieszkania latach 2004-2008.....	11
Tabela nr 8. Ludność w gminie Cisna wg faktycznego miejsca zamieszkania w latach 2004-2008.....	11
Tabela nr 9. Ruch naturalny ludności w gminie Lutowiska w roku 2008 (na 1000 mieszkańców).....	11
Tabela nr 10. Ruch naturalny ludności w gminie Cisna w roku 2008 (na 1000 mieszkańców).....	11
Tabela nr 11. Ruch naturalny ludności w gminie Czarna w roku 2008 (na 1000 mieszkańców).....	12
Tabela nr 12. Struktura ludności gminy Lutowiska według ekonomicznych grup wiekowych w latach 2004-2008.....	12
Tabela nr 13. Struktura ludności gminy Cisna według ekonomicznych grup wiekowych w latach 2004-2008.....	12
Tabela nr 14. Struktura ludności gminy Czarna według ekonomicznych grup wiekowych w latach 2004-2008.....	12
Tabela nr 15. Rynek pracy (stan na rok 2008).....	13
Tabela nr 16. Liczba zatrudnionych w poszczególnych miejscowościach w BdPN (łącznie z emerytami i rencistami BdPN).....	14
Tabela nr 17. Bezrobotni zarejestrowani (stan na rok 2008).....	14
Tabela nr 18. Liczba bezrobotnych na terenie BdPN.....	15
Tabela nr 19. Podmioty gospodarcze w gminach (stan na 31.XII.2008r.).....	15
Tabela nr 20. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie Lutowiska.....	16
Tabela nr 21. Liczba podmiotów gospodarczych według sekcji PKD (stan na 31.12.2008).....	17

Tabela nr 22. Podmioty gospodarcze w poszczególnych miejscowościach w gminie Lutowiska	18
Tabela nr 23. Podmioty gospodarcze w poszczególnych miejscowościach w gminie Cisna	18
Tabela nr 24. Liczba podmiotów gospodarczych działających w poszczególnych miejscowościach położonych w BdPN.....	19
Tabela nr 25. Podmioty gospodarcze działające w BdPN.....	19
Tabela nr 26. Dane US w Rzeszowie o własności gruntów leśnych w 2007 roku	20
Tabela nr 27. Grunty i użytki rolne w gminach na terenie których położony jest BdPN (GUS 2007 r.).....	20
Tabela nr 28. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Lutowiska.....	21
Tabela nr 29. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Cisna.....	21
Tabela nr 30. Powierzchnia użytków rolnych w gminie Cisna – powierzchnia geodezyjna (2008).....	22
Tabela nr 31. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Czarna.....	22
Tabela nr 32. Charakterystyka gospodarstw rolnych w gminie Lutowiska.....	23
Tabela nr 33. Charakterystyka gospodarstw rolnych w gminie Cisna.....	24
Tabela nr 34. Charakterystyka gospodarstw rolnych w gminie Czarna.....	24
Tabela nr 35. Chów zwierząt gospodarskich w gminie Lutowiska.....	24
Tabela nr 36. Chów zwierząt gospodarskich w gminie Cisna.....	25
Tabela nr 37. Chów zwierząt gospodarskich w gminie Czarna.....	25
Tabela nr 38. Powierzchnie zasiewów w gminie Lutowiska (ar).....	25
Tabela nr 39. Powierzchnie zasiewów w gminie Cisna (ar).....	26
Tabela nr 40. Powierzchnie zasiewów w gminie Czarna (ar).....	26
Tabela nr 41. Stan bazy noclegowej (bez kwater agroturystycznych) na 31.07.2008.....	27
Tabela nr 42. Obiekty zbiorowego zakwaterowania w gminie Lutowiska w 2008 roku.....	27
Tabela nr 43. Obiekty zbiorowego zakwaterowania gminie Cisna w 2008 roku.....	27
Tabela nr 44. Liczba miejsc noclegowych w poszczególnych miejscowościach gminy Lutowiska	29
Tabela nr 45. Liczba miejsc noclegowych w poszczególnych miejscowościach gminy Cisna.....	30
Tabela nr 46. Obiekty noclegowe położone w Bieszczadzkim Parku Narodowym.....	30
Tabela nr 47. Obiekty gastronomiczne w miejscowościach położonych w Bieszczadzkim Parku Narodowym	31
Tabela nr 48. Obiekty handlowe położone w granicach BdPN.....	32
Tabela nr 49. Dochody i wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (2008).....	32
Tabela nr 50. Dochody własne gmin (dane GUS, 2007 r.).....	33
Tabela nr 51. Dochody z tytułu udziału w podatkach (dane GUS, 2007r.).....	33
Tabela nr 52. Dochody z tytułu dotacji i subwencji (dane GUS, 2007r.).....	33
Tabela nr 53. Dochody własne budżetu gminy Cisna (dane GUS, 2007r.).....	33
Tabela nr 54. Wydatki inwestycyjne z budżetu gminy Cisna (dane GUS, 2007r.).....	33
Tabela nr 55. Dochody własne budżetu gminy Lutowiska (dane GUS, 2007r.).....	34
Tabela nr 56. Wydatki inwestycyjne z budżetu gminy Lutowiska (dane GUS, 2007r.).....	34
Tabela nr 57. Dochody własne budżetu gminy Czarna (dane GUS, 2007r.).....	34
Tabela nr 58. Wydatki inwestycyjne z budżetu gminy Czarna (dane GUS, 2007r.).....	34
Tabela nr 59. Wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska i gospodarkę wodną wg danych US w Rzeszowie w 2007 roku (w tys. zł.).....	34
Tabela nr 60. Wydatki budżetów gmin wg działów, dane US w Rzeszowie w 2007 roku (w tys. zł.).....	35
Tabela nr 61. Wydatki budżetów gmin wg działów, dane US w Rzeszowie w 2007 roku (w tys. zł.).....	35
Tabela nr 62. Inwentaryzacja ustaleń strategii wojewódzkich, powiatowych i gminnych z zakresu sytuacji społeczno - gospodarczej.....	36
Tabela nr 63. Zestawienie procesów i zmian zachodzących w sytuacji społeczno-gospodarczej.....	40
Tabela nr 64. Zestawienie zagrożeń wynikających z sytuacji społeczno - gospodarczej.....	41
Tabela nr 65. Zestawienie potencjalnych zagrożeń wynikających z realizacji zapisów w dokumentach strategicznych.....	41
Tabela nr 66. Zestawienie charakterystyk procesów i zmian zachodzących w sytuacji społeczno-gospodarczej.....	43
Tabela nr 67. Zestawienie charakterystyk zagrożeń wynikających z sytuacji społeczno - gospodarczej.....	44
Tabela nr 68. Zestawienie charakterystyk potencjalnych zagrożeń wynikających z realizacji zapisów w dokumentach strategicznych.....	45

Spis wykresów

Wykres nr 1. Udział poszczególnych gmin w powierzchni ogólnej BdPN.....	8
Wykres nr 2. Liczba ludności w gminach położonych w BdPN.....	9

Wykres nr 3. Liczba podmiotów gospodarczych w gminach położonych na terenie BdPN.....	16
Wykres nr 4. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Lutowiska.....	21
Wykres nr 5. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Cisna.....	22
Wykres nr 6. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Czarna	23

Spis map

Mapa nr 1. Bieszczadzki Park Narodowy na tle podziału administracyjnego.....	48
--	----

A. CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI SPOŁECZNO - GOSPODARCZEJ ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM TERENÓW BDPN

1. Dotychczasowe rozpoznanie - analiza dostępnych materiałów i ocena ich przydatności

Tabela nr 1. Zestawienie i ocena przydatności dostępnych materiałów

Lp.	Autor	Rok publikacji lub uchwalenia	Tytuł	Obszar którego dotyczy	Analiza i ocena przydatności do sporządzenia opracowania
1	Ewa Słowiacek (Kierownictwo naukowe: Janusz Bogdanowski Piotr Patoczka)	1994 - 1996	Plan Ochrony Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego Bieszczadzkiego Parku Narodowego i jego otuliny	Cały teren BdPN i otuliny	Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej przeprowadzona w operacji opiera się na danych statystycznych sprzed 15 lat. Z tego czasu pochodzą informacje na temat prowadzonej w Parku działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej. Nie uwzględniono przemian społeczno – gospodarczych, które doprowadziły między innymi do rozwoju funkcji turystycznej. Opracowanie nieaktualne.
2	-	Uchwała Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 20 października 2006 roku	Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020	Województwo podkarpackie	Strategia analizuje sytuację społeczno - gospodarczą województwa i wyznacza cele i kierunki rozwoju. Opracowanie aktualne.
3	-	Uchwała Nr XIX/124/04 Rady Powiatu w Ustrzykach Dolnych z dnia 30 czerwca 2004 roku	Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Powiatu Bieszczadzkiego	Powiat bieszczadzki	Strategia analizuje sytuację społeczno - gospodarczą powiatu i wyznacza cele i kierunki rozwoju. Dokument pochodzi sprzed 6 lat i jest częściowo zdezaktualizowany.
4	-	2007	Strategii Rozwoju Powiatu Leskiego na lata 2007-2013	Powiat leski	Strategia analizuje sytuację społeczno - gospodarczą powiatu i wyznacza cele i sposoby ich realizacji. Opracowanie aktualne.
5	-	1997	Plan Strategiczny Gminy Lutowiska	Gmina Lutowiska	Strategia analizuje sytuację społeczno - gospodarczą gminy i wyznacza cele i kierunki rozwoju. Pochodzi sprzed 13 lat. Opracowanie zdezaktualizowane.
6	-	Uchwała nr XXIII/155/09 Rady Gminy Lutowiska z dnia 25 czerwca 2009 roku	Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Lutowiska na lata 2009-2015	Gmina Lutowiska	Strategia analizuje w sposób wnikliwy problemy społeczno - gospodarcze gminy Lutowiska i wyznacza kierunki działania w celu ich rozwiązania. Opracowanie aktualne.
7	-	Uchwała nr XX/94/2008 Rady Gminy Cisna z dnia 30 czerwca 2008 roku	Strategia Rozwoju Gminy Cisna na lata 2008-2020	Gmina Cisna	Strategia analizuje sytuację społeczno - gospodarczą gminy i wyznacza cele i kierunki rozwoju. Opracowanie aktualne.

Źródło: Opracowanie własne

Plan Ochrony Bieszczadzkiego Parku Narodowego (1994 – 1996) nie posiadał oddzielnego opracowania dotyczącego sytuacji społeczno - gospodarczej. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego Bieszczadzkiego Parku Narodowego zawierała jedynie częściowe dane w tym zakresie. Od czasu przyjęcia tego dokumentu, w gminach bieszczadzkich powstały opracowania o charakterze planistycznym (strategie, plany rozwoju), w których zamieszczono obszernie analizy sytuacji społeczno – gospodarczej. Dokumenty te są w większości przypadków aktualne. Zgodnie z obowiązkiem zapisanym w Ustawie o pomocy społecznej z dn. 12 marca 2004 z późniejszymi zmianami w gminach powinny być tworzone Gminne Strategie

Rozwiązywania Problemów Społecznych. Dokument taki posiada gmina Lutowiska.

2. Metodyka pracy

W trakcie sporządzania charakterystyki sytuacji społeczno - gospodarczej Parku i jego otuliny zebrano aktualne dane na temat struktury administracyjnej, struktury osadnictwa, zatrudnienia, podmiotów gospodarki narodowej oraz użytkowania gruntów. Wykorzystano w tym celu dane statystyczne pozyskane z Urzędu Statystycznego w Rzeszowie i z Narodowego Spisu Rolnego z 2002 roku, a także z internetowego Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Dane statystyczne zawarte w wymienionych materiałach dotyczą gmin w ich granicach administracyjnych. Wykorzystano informacje z urzędów gmin i BdPN zarówno w zakresie liczby ludności jak i w zakresie dotychczas prowadzonej na terenie Parku działalności gospodarczej (rodzaju i rozmieszczenia podmiotów gospodarczych).

Poddano analizie dokumenty o charakterze strategicznym i planistycznym powiatów i gmin na terenie których położony jest BdPN. Analiza uwarunkowań gospodarczych i społecznych objęła te elementy i problemy oraz cele i kierunki działań, które mogą mieć wpływ na środowisko przyrodnicze i kulturowe oraz krajobraz BdPN.

3. Bieżąca inwentaryzacja i charakterystyka sytuacji społeczno - gospodarczej

3.1. Położenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego w strukturze administracyjnej

Bieszczadzki Park Narodowy położony jest w województwie podkarpackim na terenie:

- powiatu leskiego :
 - gmina Cisna
- powiat bieszczadzkiego:
 - gmina Lutowiska
 - gmina Czarna

Wyznaczona wokół Parku otulina obejmuje ponadto tereny:

- powiatu leskiego
 - gmina Solina

Położenie BdPN na tle podziału administracyjnego przedstawia mapa nr 1 (zamieszczona w załącznikach) Udział poszczególnych gmin w powierzchni ogólnej BdPN przedstawia tabela nr 2 i wykres nr 1.

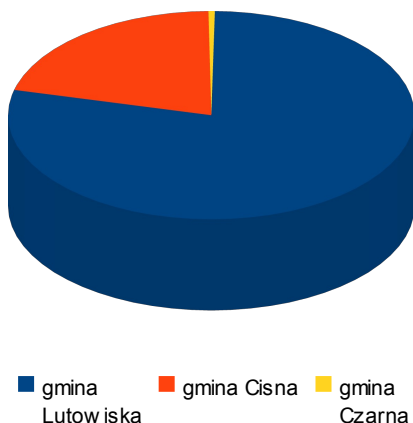
Mapa nr 1. Bieszczadzki Park Narodowy na tle podziału administracyjnego (w załącznikach)

Tabela nr 2. Zestawienie powierzchni Parku wg jednostek administracyjnych (2009)

Gmina	Powierzchnia gminy ogółem (ha)	Powierzchnia gminy położona w BdPN (ha)
gmina Lutowiska	47 563	22 961,75
gmina Cisna	28 726	6 091,48
gmina Czarna	18 477	147,25
razem	94 766	29 200,48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Wykres nr 1. Udział poszczególnych gmin w powierzchni ogólnej BdPN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Powierzchnia Bieszczadzkiego Parku Narodowego wynosi 29 200, 48 ha (84 983, 68 ha wraz z otuliną). Największa część Parku położona jest w gminie Lutowiska, część leży w gminie Cisna, niewielki, niezamieszkały fragment należy do gminy Czarna. Przy sporządzaniu analizy sytuacji społecznej i gospodarczej terenu BdPN wzięte zostały pod uwagę głównie dane dotyczące dwóch pierwszych gmin.

Gmina Lutowiska należy do największych gmin w Polsce. Zajmuje obszar 47 563 ha. Jest ona najbardziej wysuniętą na wschód gminą województwa podkarpackiego. Gmina graniczy od zachodu z gminą Cisna, od północy z gminą Czarna. Granica wschodnia jest jednocześnie granicą państwową z Ukrainą, a południowa ze Słowacją. W skład gminy wchodzi 29 miejscowości, z czego 6 to wsie sołeckie (Lutowiska, Dwernik, Chmiel, Ustrzyki Górne, Zatwarnica i Stuposiany).

Z zamieszkałych miejscowości w terenach BdPN położone są: Ustrzyki Górne, Bereżki, Wołosate, Tarnawa Niżna, Brzegi Górne, częściowo Nasiczne i Zatwarnica (przysiółek Suche Rzeki), a z miejscowości niezamieszkałych Beniowa oraz częściowo Bukowiec, Caryńskie i Tarnawa Wyzna. Wszystkie miejscowości i ich części położone na terenie BdPN objęte są jednocześnie ochroną w formie Obszaru Natura 2000 Bieszczady.

Gmina Cisna zajmuje obszar 28 726 ha. Graniczy od wschodu z gminami Czarna i Lutowiska, od północy z gminami Baligród i Solina, od zachodu z gminą Komańcza. Granica południowa gminy jest jednocześnie granicą państwową ze Słowacją. W skład gminy wchodzi 15 miejscowości należących do 7 sołectw: Cisna, Kalnica, Przysłop, Smerek, Strzebowiska, Wetlina i Żubracze. Na terenie BdPN położony jest niewielki fragment zamieszkałej miejscowości Wetliny i niezamieszkały fragment Smereka. Miejscowości te położone są jednocześnie w Obszarze Natura 2000 Bieszczady.

Gmina Czarna zajmuje powierzchnię 18 477 ha. Na terenie BdPN położony jest tylko niezamieszkały fragment wsi Tworylne należący jednocześnie do Obszaru Natura 2000 Bieszczady.

3.2. Demografia

3.2.1. Liczba ludności i migracje

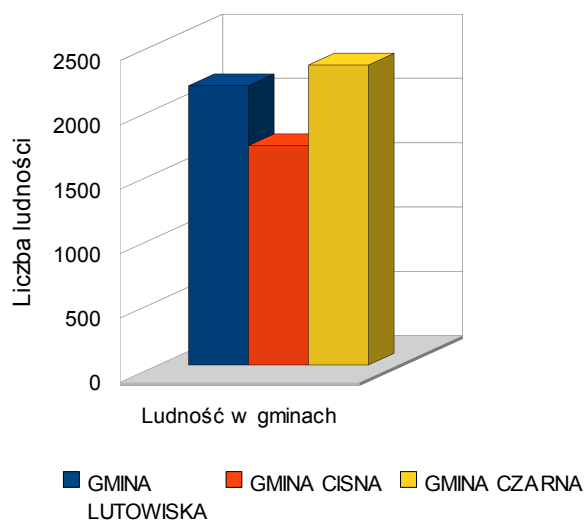
Liczbę ludności w gminach, na terenie których położony jest BdPN przedstawia tabela nr 3 i wykres nr 2, podział liczby ludności na poszczególne miejscowości obrazują tabele 4 i 5.

Tabela nr 3. Liczba ludności gmin w granicach których położony jest BdPN w 2008 r.

Gmina	Powierzchnia gminy w km ²	Ludność			
		ogółem	w tym		na 1 km ²
			kobiety	mężczyźni	
Lutowiska	47563	2169	1060	1109	5
Cisna	28726	1704	806	898	6
Czarna	18477	2330	1175	1155	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Wykres nr 2. Liczba ludności w gminach położonych w BdPN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 4. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Lutowiska (2010)*

Miejscowość	Liczba ludności
Bereżki	35
Brzegi Górne	4
Caryńskie	1
Chmiel	162
Dwerniczek	63
Dwernik	165
Hulskie	2
Krywe	2
Lutowiska	737
Muczne	47
Nasiczne	52
Procisne	46
Pszczeliny	144
Skorodne	51
Smolnik	169
Stuposiany	103
Sękowiec	1
Tarnawa Niżna	42
Ustrzyki Górne	89
Wołosate	43
Zatwarnica	232
Żurawin	12
Razem	2202

* wyróżniono miejscowości położone w całości lub w części w BdPN

Źródło: Informacja z Urzędu gminy Lutowiska

Tabela nr 5. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Cisna (2010)*

Miejscowość	Liczba ludności
Cisna	468
Habkowce	24
Buk	37
Dołżyca	82
Żubracze	101
Liszna	109
Majdan	76
Roztoki Górne	9
Solinka	9
Krzywe	63
Przysłup	89
Strzebowiska	74
Kalnica	141
Smerek	121
Wetlina	317
razem	1720

* wyróżniono miejscowość położoną w części w BdPN
 Źródło: Informacja z Urzędu gminy Cisna

Tabela nr 6. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach w BdPN (2010)

Miejscowość	Liczba ludności
Bereżki	35
Pszczeliny	4
Brzegi Górne	4
Caryńskie	1
Nasiczne	18
Tarnawa Niżna	42
Ustrzyki Górne	89
Wołosate	45
Zatwarnica	5
Wetlina	6
Lutowiska	1
razem	250

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z urzędów gmin i danych BdPN

Liczba ludności w gminach, na terenie których położony jest BdPN wynosiła w 2008 roku 6203 osoby (dane GUS). Miejscowości położone w BdPN zamieszkuje 250 osób (2011 r). W okresie letnim wartość tę należy powiększyć o liczbę turystów.

Jak wynika z badań ankietowych prowadzonych w 18 punktach kasowo - informacyjnych wzniesionych przy wejściu na szlaki BdPN ruch turystyczny wzrastał od 240, 7 tys. turystów w roku 2005 do 293, 3 tys. w roku 2007 lecz w 2008 nieznacznie się obniżył do 271, 6 tys. osób wchodzących na szlaki piesze Parku¹. Ruch turystyczny nie jest rozmieszczony równomiernie. Najwięcej osób notuje się w punkcie informacyjno - kasowym na Przełęczy Wyżnej (ok. 50 tys. osób rocznie) i Wołosatem w kierunku Tarnicy (30 tys. osób) oraz w kierunku Przełęczy Bukowskiej. Z Przełęczy Wyżniańskiej w kierunku Wielkiej Rawki i w

1 Roczniki Bieszczadzkie Tom 17 R. Prędko Wybrane zagadnienia dynamiki ruchu turystycznego w BdPN w latach 2005- 2008

kierunku Połoniny Caryńskiej wychodzi kolejne 35 tys. turystów. Bardzo oblegane są ponadto szlaki ze Starego Sioła na Przełęcz Orłowicza (20 tys. turystów rocznie) oraz z Brzegów Górnych na Połonię Wetlińską i Caryńską, na których frekwencja sięga 30 tys. osób w ciągu roku². Połowa turystów wchodzi na szlaki turystyczne w ciągu dwóch wakacyjnych miesięcy lipca i sierpnia. Bardzo dużo turystów notowanych jest tutaj podczas długiego majowego weekendu oraz w czasie Drogi Krzyżowej na Tarnicę.

Gminy położone w Parku należą do najmniej zaludnionych w Polsce, posiadają też najniższe wskaźniki gęstości zaludnienia, wynoszące wg danych GUS w 2008 roku: 5 osób na km² w gminie Lutowiska, 6 osób na km² w gminie Cisna i 13 osób na km² w gminie Czarna. Dla porównania, średnia gęstość zaludnienia dla Polski w 2008 roku wyniosła 122, a dla województwa podkarpackiego - 118 osób na km². Ludność w gminach jest ponadto nierównomiernie rozmieszczona, co wynika z warunków środowiska przyrodniczego i procesów demograficzno - osadniczych. Na 18 wsi w gminie Cisna, 4 są niezamieszkałe w ogóle, a 4 posiadają bardzo małą gęstość zaludnienia³. Również w gminie Lutowiska 7 miejscowości jest niezamieszkałych, a 5 zamieszkałych jest przez pojedyncze osoby.

Dla omawianych terenów charakterystyczny jest też najniższy w województwie podkarpackim współczynnik feminizacji, który na koniec 2008 roku wg danych GUS wynosił: w gminie Cisna 90, w gminie Lutowiska 96, a w gminie Czarna 98 kobiet na 100 mężczyzn.

Tabela nr 7. Ludność gminy Lutowiska wg faktycznego miejsca zamieszkania latach 2004-2008

Rok	Liczba ludności
2004	2221
2005	2202
2006	2193
2007	2191
2008	2169

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 8. Ludność w gminie Cisna wg faktycznego miejsca zamieszkania w latach 2004-2008

Rok	Liczba ludności
2004	1665
2005	1705
2006	1676
2007	1679
2008	1704

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Jak wynika z danych przedstawionych w tabelach nr 7 i nr 8 liczba ludności gminy Lutowiska od roku 2004 spada, liczba ludności gminy Cisna powoli wzrasta.

Tabela nr 9. Ruch naturalny ludności w gminie Lutowiska w roku 2008 (na 1000 mieszkańców)

Małżeństwa (par)	Urodzenia żywe (osób)	Zgony (osób)	Przyrost naturalny
6,3	7,2	7,7	-0,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 10. Ruch naturalny ludności w gminie Cisna w roku 2008 (na 1000 mieszkańców)

Małżeństwa (par)	Urodzenia żywe (osób)	Zgony (osób)	Przyrost naturalny
6,9	6,9	7,5	-0,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

² Roczniki Bieszczadzkie Tom 17 R. Prędkie Wybrane zagadnienia dynamiki ruchu turystycznego w BdPN w latach 2005- 2008

³ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Cisna.

Tabela nr 11. Ruch naturalny ludności w gminie Czarna w roku 2008 (na 1000 mieszkańców)

Małżeństwa (par)	Urodzenia żywe (osób)	Zgony (osób)	Przyrost naturalny
7,8	11,9	12,8	-0,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Omawiane gminy zanotowały w 2008 roku ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego (tabele nr 9, 10 i 11). Dla Polski przyrost ten był niewielki, ale dodatni i wynosił 0,9 osoby na 1000 ludności. Dla województwa podkarpackiego wynosił 1,9 osoby na 1000 ludności. W gminie Lutowiska przyrost naturalny wg danych GUS w roku 2008 wyniósł -0,5, w gminie Cisna -0,6, w gminie Czarna -0,8.

Istotnym czynnikiem wpływającym na stan zaludnienia są również migracje ludności. Migracje wyrażane są liczbą osób wymeldowanych z pobytu stałego, w stosunku do osób zameldowanych na pobyt stały w tym samym okresie. Saldo migracji wg danych GUS w roku 2008 było dodatnie dla gminy Cisna a ujemne dla gminy Lutowiska (-10 osób). Generalnie, zarówno powiat leski jak również - jeszcze w większym stopniu - powiat bieszczadzki, charakteryzuje ujemne saldo migracji. Jest to zjawisko powszechne i niepokojące tym bardziej, że emigrują głównie ludzie młodzi, poszukujący możliwości kształcenia oraz lepiej płatnej pracy w większych miastach. Znaczna liczba osób wyjeżdża w celu poszukiwania pracy za granicę. W sumie migracje te prowadzą do wyludniania się obszaru. W swoich dokumentach strategicznych i planistycznych, gminy starają się formułować programy zachęcające mieszkańców do pozostawania w rodzinnych stronach. Trudno jest jednak określić skuteczność tych działań.

3.2.2. Struktura ludności

W tabelach nr 12, 13 i 14 przedstawiono strukturę ludności w poszczególnych gminach, na terenie których położony jest BdPN według ekonomicznych grup wiekowych.

Tabela nr 12. Struktura ludności gminy Lutowiska według ekonomicznych grup wiekowych w latach 2004-2008

Ludność	Ogółem ludność w wieku (w %)				
	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	25,0	24,0	23,6	22,8	21,7
Ludność w wieku produkcyjnym	65,9	66,3	66,2	66,5	67,4
Ludność w wieku poprodukcyjnym	9,1	9,7	10,3	10,7	10,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 13. Struktura ludności gminy Cisna według ekonomicznych grup wiekowych w latach 2004-2008

Ludność	Ogółem ludność w wieku (w %)				
	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	21,0	19,8	19,1	17,6	17,1
Ludność w wieku produkcyjnym	65,6	66,4	66,1	67,3	67,7
Ludność w wieku poprodukcyjnym	13,4	13,8	14,8	15,1	15,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 14. Struktura ludności gminy Czarna według ekonomicznych grup wiekowych w latach 2004-2008

Ludność	Ogółem ludność w wieku (w %)				
	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	26,5	25,8	25,3	23,9	23,5
Ludność w wieku produkcyjnym	59,8	60,7	61,2	62,2	62,9
Ludność w wieku poprodukcyjnym	13,6	13,5	13,5	13,9	13,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Spółeczeństwo omawianych gmin jest stosunkowo młode. Statystyczny mieszkaniec w 2008 r. osiągnął wiek 36,6 lat (wiek dla Polski – 37,2). Zauważalny jest jednak powolny proces starzenia się społeczeństwa. Według danych GUS w ostatnich latach zmniejsza się liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, a rośnie udział ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Powiaty leski i bieszczadzki charakteryzują się najniższą w regionie liczbą ludności w wieku nieprodukcyjnym, przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym. Analiza danych na przestrzeni ostatnich lat wskazuje na korzystną pod względem ekonomicznym strukturę ludności w gminach Lutowiska, Cisna i Czarna. W gminie Lutowiska od kilku lat obserwowany jest spadek ludności w wieku przedprodukcyjnym i wzrost ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Podobne tendencje występują w gminie Cisna. W gminie Czarna maleje co prawda liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, wzrasta liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym, ale nie zwiększa się jeszcze ilość osób w wieku poprodukcyjnym.

Generalnie gminy położone w BdPN charakteryzują się:

- małym zaludnieniem i ujemnym przyrostem naturalnym,
- ujemnym saldem migracji (wyjątek gmina Cisna),
- dużym udziałem osób w wieku produkcyjnym

3.2.3. Zatrudnienie i bezrobocie

Dane odnośnie zatrudnienia w poszczególnych sektorach w powiatach do których należą gminy Lutowiska, Cisna i Czarna przedstawia tabela nr 15. Brak w danych GUS podziału na sektory pracujących w samych gminach.

Tabela nr 15. Rynek pracy (stan na rok 2008)

Miejsce	Pracujący ogółem	Sektor rolniczy	Sektor przemysłowy	Sektor usługowy	Pracujący	
					mężczyźni	kobiety
Powiat leski	5039*	1441	961	2637	2673	2366
Powiat bieszczadzki	4351*	1155	962	2234	2152	2199
Gmina Cisna	175 ^a	-	-	-	85	90
Gmina Lutowiska	347 ^a	-	-	-	83	101
Gmina Czarna	153 ^a	-	-	-	59	94

*w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 9 osób, łącznie z pracującymi w gosp. ind. w rolnictwie (dane szacunkowe)

^a w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 9 osób, bez pracujących w gosp. ind. w rolnictwie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Analiza danych dotyczących zatrudnienia w powiecie leskim i bieszczadzkim wskazuje na dwukrotną przewagę osób zatrudnionych w sektorze usługowym nad rolnictwem. Ponadto na terenach gmin bieszczadzkich przewagę wśród pracujących stanowią kobiety. Według oficjalnych danych GUS w 2008 roku w gminie Cisna pracowało 175 osób, co stanowi 15% mieszkańców w wieku produkcyjnym. W gminie Lutowiska pracowało 347 osób (24% osób w wieku produkcyjnym). W gminie Czarna pracowały 153 osoby, co stanowiło zaledwie 10% ludności w wieku produkcyjnym. Należy podkreślić, że dane te nie uwzględniają jednostek o liczbie pracujących poniżej 9 osób i pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, a właśnie jednostek gospodarczych zatrudniających poniżej 9 osób jest najwięcej. Jednostki takie powstały w wyniku przekształceń rynkowych i utrzymują się w wyniku lokalnych uwarunkowań. Stwierdzić można, że dwukrotnie więcej ludzi jest zatrudnionych w sektorze usługowym niż w rolnictwie.

Bieszczadzki Park Narodowy zatrudnia na stałe 92 osoby (stan na styczeń 2011 r.). Dodatkowo zatrudnianie są osoby fizyczne na umowy – zlecenia przy sprzedaży biletów wstępu do Parku i innych pracach porządkowych, remontowych itp. (około 20 osób).

Znaczna liczba osób w BdPN zatrudniona jest przy obsłudze ruchu turystycznego (noclegi, handel, gastronomia i inne). W Wołosatem, Ustrzykach Górnych, Tarnawie Niżnej i Bereżkach działają podmioty gospodarcze świadczące usługi leśne i budowlane.

Liczbę mieszkańców zatrudnionych w poszczególnych miejscowościach BdPN przedstawia tabela nr 16. W miejscowościach położonych na terenie BdPN zatrudnionych jest 67 osób.

Tabela nr 16. Liczba zatrudnionych w poszczególnych miejscowościach w BdPN (łącznie z emerytami i rencistami BdPN)

L.p.	Miejscowość	Liczba zatrudnionych mieszkańców (łącznie z emerytami i rencistami BdPN)
1	Zatwarnica	4
2	Nasiczne	3
3	Tarnawa Niżna	2
4	Lutowiska	5
5	Ustrzyki Górne	25
6	Wołosate	17
7	Bereżki	4
8	Pszczeliny	2
9	Brzegi Górne	0
10	Wetlina	5
	razem	67

Źródło: Dane BdPN

Ogólnie:

- dwukrotnie więcej ludzi jest zatrudnionych w sektorze usługowym niż w rolnictwie
- znaczną liczbę ludności zatrudnia BdPN

Tabela nr 17. Bezrobotni zarejestrowani (stan na rok 2008)

Miejsce	Bezrobotni ogółem (os.)	Bezrobotni		Stopa bezrobocia (%)
		mężczyźni (os.)	kobiety (os.)	
Województwo podkarpackie	115567	51445	64122	13,1
Powiat leski	2308	1116	1192	22,4
Powiat bieszczadzki	1720	776	944	21,4
Gmina Cisna	199	110	89	-
Gmina Lutowiska	184	83	101	-
Gmina Czarna	217	114	103	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Ważnym problemem gmin położonych w granicach BdPN jest **bezrobocie**. Stopa bezrobocia jest bardzo wysoka i wynosi odpowiednio 22,4 w powiecie leskim i 21,4 w powiecie bieszczadzkim, przy wartości 13,1 dla województwa podkarpackiego (tabela nr 17).

Według danych GUS w roku 2008 w gminie Cisna zarejestrowanych było 199 osób bezrobotnych, w gminie Lutowiska - 184, w gminie Czarna - 217 osób. Stan taki utrzymuje się od dłuższego czasu. W gminie Cisna liczba bezrobotnych wg danych Urzędu Pracy w Lesku rosła do roku 2007, kiedy osiągnęła liczbę 205 osób, po czym w roku 2008 nieznacznie spadła.

Przyczyną takiego stanu rzeczy są głównie procesy restrukturyzacyjne i prywatyzacja przedsiębiorstw, niedostosowanie kwalifikacyjne, trudna sytuacja finansowa przedsiębiorstw i spadek koniunktury oraz recesja ekonomiczna i sytuacja na rynku rolnym. Nie bez znaczenia jest też zmiana struktury wiekowej ludności - powiększa się liczba osób w wieku produkcyjnym, dla których nie ma pracy.

Według danych Urzędu Pracy w Lesku, w strukturze bezrobotnych ze względu na czas pozostawania bez pracy, przeważały osoby poszukujące pracy od 1 do 3 miesięcy, lecz bardzo liczna jest też liczba osób pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy (w gminie Cisna ok 1/3 bezrobotnych). Analiza danych dotyczących bezrobocia wykazuje przewagę wśród bezrobotnych w gminach Cisna i Czarna – mężczyzn, a w gminie Lutowiska - kobiet. W statystykach wykazywani są jedynie bezrobotni zarejestrowani w urzędach pracy, na terenach wiejskich występuje ponadto bezrobocie ukryte w rolnictwie, które dodatkowo powiększa liczbę ludności pozostającej bez stałego źródła utrzymania. Z analizy danych Urzędu Pracy w Lesku wynika, że wśród bezrobotnych w gminie Cisna przeważają ludzie o wykształceniu gimnazjalnym i niższym oraz zasadniczym zawodowym, chociaż pracy brakuje również dla ludzi o wykształceniu średnim zawodowym i policealnym. Największą grupę wśród bezrobotnych stanowią ludzie w wieku 35 - 44 lat. Niemalże jest bezrobotnych w wieku 18 - 24 lata, co może prowadzić do patologii społecznych.

Zdecydowana większość osób bezrobotnych nie posiada prawa do zasiłku. Wg danych US w Rzeszowie w roku 2007 tylko co szósty zarejestrowany bezrobotny posiadał takie uprawnienia. Niepokojący jest fakt, że co czwarty bezrobotny zarejestrowany w urzędzie pracy dotychczas nigdzie nie pracował. Ogólnie można stwierdzić, że problemy związane z bezrobociem wynikają z: małego rynku pracy, niskiego poziomu wykształcenia, niskiej aktywności w poszukiwaniu pracy oraz niskiego potencjału rozwojowego.

Na terenach położonych w **BdPN** bezrobocie jest dużo mniejsze niż w częściach gmin położonych poza Parkiem. Spośród mieszkańców bez pracy pozostaje 31 osób. Liczbę bezrobotnych w poszczególnych miejscowościach przedstawia tabela nr 18.

Tabela nr 18. Liczba bezrobotnych na terenie BdPN

L.p.	Miejscowość	Bezrobotni
1.	Zatwarnica	-
2.	Nasiczne	5
3.	Tarnawa Niżna	2
4.	Lutowiska	-
5.	Ustrzyki Górne	10
6.	Wołosate	9
7.	Bereżki	3
8.	Pszczeliny	-
9.	Brzegi Górne	1
10.	Wetlina	1
	razem	31

Źródło: Dane BdPN

Ogólnie główne przyczyny bezrobocia to:

- mały rynek pracy
- niski poziom wykształcenia
- niska aktywność w poszukiwaniu pracy
- niski potencjał rozwojowy

3.3. Podmioty gospodarcze

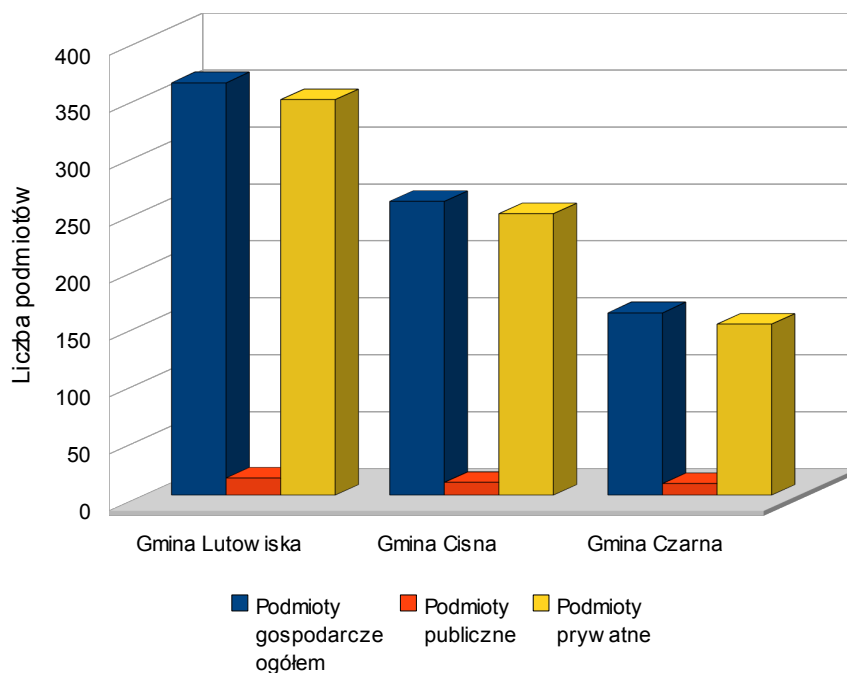
Tabela nr 19 i wykres nr 3 przedstawiają liczbę podmiotów gospodarczych w poszczególnych gminach na terenie których położony jest BdPN w tym zarówno publicznych jak i prywatnych.

Tabela nr 19. Podmioty gospodarcze w gminach (stan na 31.XII.2008r.)

Gminy	Podmioty gospodarcze ogółem	Liczba podmiotów publicznych	Liczba podmiotów prywatnych
Lutowiska	362	15	347
Cisna	258	11	247
Czarna	160	10	150

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Wykres nr 3. Liczba podmiotów gospodarczych w gminach położonych na terenie BdPN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

W powiecie bieszczadzkim i leskim zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych stanowią jednostki sektora prywatnego. Najwięcej sprywatyzowanych firm należy do takich dziedzin gospodarki, jak: handel, naprawy, usługi (zwłaszcza hotelarskie i gastronomiczne) oraz pośrednictwo finansowe. Według dostępnych danych statystycznych w 2008 roku w gminach, na terenie których położony jest BdPN zarejestrowane były 780 podmioty gospodarcze, w tym:

- 36 podmiotów sektora publicznego (przedsiębiorstwa państwowe, komunalne i jednostki budżetowe),
- 744 podmioty sektora prywatnego

W gminach: Lutowiska, Cisna i Czarna w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych podmioty sektora publicznego stanowią niewielki procent, a większość zatrudniających podmiotów należy do sektora prywatnego. Struktura organizacyjna przedsiębiorstw wskazuje, że są to głównie jednoosobowe podmioty gospodarcze. Może to wskazywać ogólny kierunek zmian na lokalnym rynku pracy, zmierzający w stronę samozatrudnienia. Zakładanie działalności gospodarczej stało się alternatywą dla zmniejszającej się liczby miejsc pracy w przedsiębiorstwach państwowych. Dla przykładu, w gminie Lutowiska liczba podmiotów gospodarczych zatrudniających powyżej 5 osób zmalała z 5 w roku 2006 do 3 w roku 2008, co można odczytać z poniższej tabeli.

Tabela nr 20. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie Lutowiska

Podmioty gospodarcze	Rok 2006	2007	2008
Działalność gospodarcza jednoosobowa	318	265	315
Podmioty zatrudniające 5 osób	20	20	20

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Podmioty gospodarcze	Rok 2006	2007	2008
Podmioty zatrudniające powyżej 5 osób	5	4	3
Podmioty ogółem	343	289	338

Źródło: Za Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Lutowiska na lata 2009-2015

Tabela nr 21. Liczba podmiotów gospodarczych według sekcji PKD (stan na 31.12.2008)

Sekcja	Gmina Lutowiska	Gmina Cisna	Gmina Czarna
A rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo	154	82	57
B rybactwo	-	-	-
C górnictwo i wydobywanie	1	-	-
D przetwórstwo przemysłowe	33	15	15
E wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	1	-	-
F budownictwo	15	15	9
G handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego	33	25	16
H hotele i restauracje	39	6	9
I transport, gospodarka magazynowa i łączność	25	7	12
J pośrednictwo finansowe	2	1	1
K obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	20	8	7
L administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenie społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne	7	4	8
M edukacja	8	3	2
N ochrona zdrowia i pomoc społeczna	2	3	4
O działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	22	29	20
Ogółem	362	166	120

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Największa liczba podmiotów gospodarczych we wszystkich rozpatrywanych gminach należy do sektora obejmującego rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo. Liczną grupą reprezentują podmioty z branży sekcji hotele i restauracje, handel i naprawy oraz przetwórstwo przemysłowe. Znaczna liczba podmiotów prowadzi działalność usługową, komunalną, społeczną i indywidualną, zajmuje się transportem i gospodarką magazynową oraz łącznością, a także obsługą nieruchomości i firm. Dużą grupę stanowią podmioty związane z budownictwem (tabela nr 21).

Oficjalne dane GUS na temat liczby firm różnią się od wyliczeń podawanych przez urzędy gmin. Wg obydwóch źródeł liczba podmiotów gospodarczych na terenach gmin bieszczadzkich utrzymuje się na stałym poziomie.

Tabela nr 22. Podmioty gospodarcze w poszczególnych miejscowościach w gminie Lutowiska

Miejscowość	Usługi leśne	Wypał węgla drzewnego	Tartaki	Handel	Transport	Gastronomia	Budownictwo	Noclegi	Hotele
Lutowiska	14	-	-	5	3	2	4	-	-
Ustrzyki Górne	2	-	-	2	-	6	5	5	1
Smolnik	4	-	-	1	-	-	1	-	-
Dwernik	6	-	-	2	1	1	1	2	-
Wołosate	2	-	-	1	-	1	-	2	-
Tarnawa	2	-	-	-	-	1	-	1	-
Brzegi Górne	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Chmiel	6	2	-	2	1	-	-	1	-
Muczne	-	-	-	2	-	3	-	3	1
Procisne	3	1	1	-	-	-	-	-	-
Zatwarnica	3	-	-	1	1	1	-	-	-
Stuposiany	3	-	1	2	-	1	-	-	-
Nasiczne	3	-	-	-	1	-	-	-	-
Bereżki	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Pszczeliny	4	-	-	1	2	-	-	-	-
Razem	53	3	3	19	9	17	11	14	2

Źródło: Urząd Gminy w Lutowiskach

Tabela nr 23. Podmioty gospodarcze w poszczególnych miejscowościach w gminie Cisna

Miejscowość	Podmioty gospodarcze
Cisna	<ul style="list-style-type: none"> Firma Usługowo - Handlowa EV: handel, PAWEDE Spółka Przedsiębiorców: handel, gastronomia, Firma Usługowo - Handlowa "Tad- Bog": gastronomia, Firma Usługowo - Handlowa „GS”: handel, Firma Usługowo - Handlowa „Siekierzada”: gastronomia, Pensjonat - Karczma „Troll”: gastronomia
Majdan - Liszna	<ul style="list-style-type: none"> Sklep Spożywczo - Przemysłowy: handel
Dołżyca	<ul style="list-style-type: none"> Przecieranie drewna, produkcja półfabrykatów: usługi tartaczne, Bar Solinka: gastronomia
Przystup	<ul style="list-style-type: none"> Usługi turystyczne i gastronomiczne „Karpatia”: gastronomia, Galeria „Fastamagoria”: gastronomia, wyrób i sprzedaż pamiątek
Strzebowiska	<ul style="list-style-type: none"> Bieszczadzka Agencja Aktywnego Wypoczynku: turystyka, rekreacja,
Kalnica	<ul style="list-style-type: none"> Firma handlowa, Pracownia Mebli: produkcja mebli
Smerek	<ul style="list-style-type: none"> Firma Produkcyjno – Usługowo - Handlowa: handel, „Arkdwor”: handel, Firma handlowa, Firma gastronomiczna, Przedsiębiorstwo Turystyczne „Wędrowiec”: gastronomia

Źródło: Urząd Gminy w Cisnej

Tabela nr 24. Liczba podmiotów gospodarczych działających w poszczególnych miejscowościach położonych w BdPN

Miejscowość	Usługi leśne	Tartaki	Handel	Gastronomia	Budownictwo	Noclegi	Hotele
Lutowiska	-	-	-	1	-	-	-
Ustrzyki Górne	2	-	2	6	5	5	1
Wołosate	2	-	1	1	-	2	-
Tarnawa Niżna	2	-	-	1	-	1	-
Brzegi Górne	-	-	-	1	-	-	-
Bereżki	1	1	-	-	-	-	-
Wetlina	-	-	-	-	-	1	-
Razem	7	1	3	10	5	9	1

Źródło: Urząd Gminy w Lutowiskach

Tabela nr 25. Podmioty gospodarcze działające w BdPN

L.p.	Miejscowość	Podmioty gospodarcze	
		całoroczne	sezonowe
1	Lutowiska	1 - usługi gastronomiczne	-
2	Ustrzyki Górne	1 - usługi noclegowe , 2 – usługi gastronomiczno - noclegowe, 1 - usługi gastronomiczne	7 - usługi noclegowe, 2 – usługi gastronomiczno - noclegowe, 1 - usługi gastronomiczne
3	Wołosate	1 - usługi budowlane, 1 - usługi leśne, 1 - usługi gastronomiczne, 1 - usługi handlowo - noclegowe	-
4	Bereżki	1 - usługowo - handlowe, 1 - usługi leśne	-
5	Brzegi Górne	-	1 - handel i gastronomia - sezonowo
6	Wetlina	-	1 - usługi handlowo – noclegowo - gastronomiczne

Źródło: Dane BdPN

Na terenach położonych w BdPN działa wg danych urzędu gminy 36 podmiotów gospodarczych. Są to głównie firmy świadczące usługi związane z obsługą ruchu turystycznego gastronomią (6 podmiotów w Ustrzykach Górnych i po 1 obiekcie w Wołosatem, Tarnawie i Brzegach Górnych) i noclegami (6 podmiotów w Ustrzykach Górnych w tym 1 hotel, 2 obiekty w Wołosatem i po 1 w Wetlinie i w Tarnawie). Usługi handlowe prowadzą 2 podmioty w Ustrzykach Górnych i 1 w Wołosatem. Podmioty gospodarcze na terenie BdPN świadczą ponadto usługi leśne. Jest to 7 firm zlokalizowanych w miejscowościach Ustrzyki Górne, Wołosate, Tarnawa i Bereżki. W Ustrzykach Górnych zarejestrowanych jest ponadto 5 firm budowlanych. Działalność gospodarcza w terenach BdPN skupia się głównie w Ustrzykach Górnych. W Wołosatem, Wetlinie, Tarnawie Niżnej i Bereżkach funkcjonują pojedyncze podmioty gospodarcze.

Ogólnie:

- zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych stanowią jednostki sektora prywatnego (handel, naprawy, usługi zwłaszcza hotelarskie i gastronomiczne oraz pośrednictwo finansowe)
- duży procent podmiotów gospodarczych należy do sektora rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo
- najwięcej jest jednostek gospodarczych zatrudniających poniżej 9 osób

3.4. Leśnictwo

Lesistość gmin na terenie których położony jest BdPN oraz własność gruntów leśnych możemy przedstawić tabela nr 26.

Tabela nr 26. Dane US w Rzeszowie o własności gruntów leśnych w 2007 roku

Gmina	Powierzchnia gruntów leśnych (w ha)							Lesistość (w %)
	ogółem	Publiczne				Prywatne	Z ogółu lasy	
		razem	Własność Skarbu Państwa		Własność gmin			
			razem	W tym w zarządzie LP				
Gmina Cisna	25514,9	25416,3	25385,8	19582,2	30,5	98,6	24938,8	86,8
Gmina Lutowska	39471,6	39345,3	39344,7	20568,1	0,6	126,3	38484,1	80,9
Gmina Czarna	11409,4	10889,0	10880,4	10646,0	8,6	520,4	11295,2	61,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Największą rolę w gospodarce gmin na obszarze których położony jest BdPN odgrywa leśnictwo. Jest to uzasadnione, gdyż lesistość gminy Lutowska wynosi 80,9%, Cisnej – 86,6%, Czarnej - 61,1%. Gminy te posiadają imponującą lesistość zarówno w stosunku do lesistości w województwie podkarpackim, która wynosi 36,8%, jak i lesistości w powiecie bieszczadzkim (68,8%) i leskim (67,2 %), przy czym obydwie powiaty należą do najbardziej zalesionych w województwie podkarpackim. Lasy gmin bieszczadzkich to przeważnie lasy państwowe. W gminie Lutowska lasy własności Skarbu Państwa stanowią 99,7% powierzchni gruntów leśnych ogółem, w gminie Cisna 99,5%, w gminie Czarna – 95,3%. W miejscowości Cisnej swoją siedzibę ma Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe - Nadleśnictwo Cisna (Nadleśnictwo Wetlina z dniem 1.01.2010 uległo likwidacji w wyniku połączenia z Nadleśnictwem Cisna), w Stuposianach - Nadleśnictwo Stuposiany, a w Lutowskich znajduje się siedziba Nadleśnictwa Lutowska. Lasy należące do ww. nadleśnictw pełnią funkcje wodochronne i glebochronne, ograniczające funkcje gospodarcze. Gospodarowanie lasami poza Parkiem odbywa się w oparciu o plany urządzania lasów. Głównym zadaniem gospodarczym jest przebudowa drzewostanów niedostosowanych do warunków siedliska na drzewostany charakterystyczne dla tego rodzaju siedlisk (buk i jodła). Ważne jest tutaj stosowanie naturalnych form prowadzenia lasów. Realizowany jest też plan ochrony zwierzyny leśnej, co wymaga prowadzenia gospodarki łąkowo - pastwiskowej chroniącej młode drzewostany. Nadleśnictwa zlecają wykonanie prac zakładom usług leśnych i firmom usługowym.

Na terenach **BdPN** obowiązuje zachowanie leśnych ekosystemów o charakterze pierwotnym i naturalnym oraz renaturalizacja sztucznych drzewostanów niezgodnych z siedliskiem. Ponad 70% lasów objętych jest ochroną ścisłą, obowiązuje w nich całkowity zakaz ingerencji. W strefie ochrony czynnej w BdPN dopuszcza się zabiegi ochronne o charakterze cięć. W terenach tych prowadzi się renaturalizację drzewostanów poprzez wprowadzanie gatunków zgodnych z siedliskiem poprzez odnowienia i podsadzenia sztuczne.

3.5. Rolnictwo

W tabeli nr 27 przedstawiono rodzaje użytkowania gruntów na terenie rozpatrywanych gmin.

Tabela nr 27. Grunty i użytki rolne w gminach na terenie których położony jest BdPN (GUS 2007 r.)

Gmina	Powierzchnia użytków rolnych ogółem (ha)	Grunty orne ogółem (ha)	Sady ogółem (ha)	Łąki ogółem (ha)	Pastwiska ogółem (ha)	Lasy i grunty leśne ogółem (ha)	Pozostałe grunty i nieużytki (ha)
Gmina Lutowska	5162	289	0	1545	3328	39419	3004
Gmina Cisna	1545	205	2	650	688	26211	933
Gmina Czarna	4547	1234	1	1334	1978	11584	2331

Źródło: www.gminy.pl

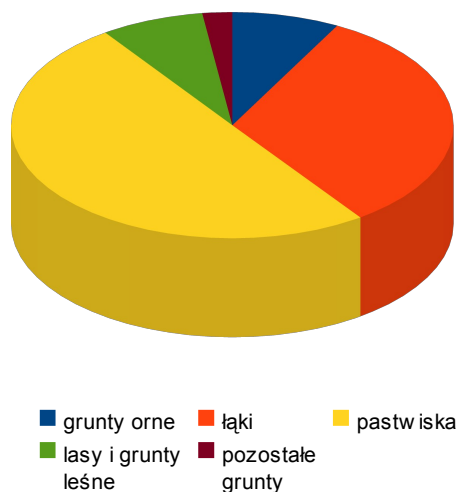
Rolnictwo w gminach na terenie których położony jest BdPN nie odgrywa dużej roli w gospodarce i źródłach utrzymania ludności. Spowodowane jest to niskimi klasami bonitacyjnymi gleb i dużymi spadkami terenu, znacznym rozdrobnieniem gospodarstw i małym zastosowaniem nowoczesnych technologii, co przyczynia się do spadku opłacalności hodowli bydła i owiec oraz produkcji mleka.

Tabela nr 28. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Lutowiska

Rodzaj użytku	Powierzchnia w ha	Powierzchnia w %
Ogółem gruntów	3308	100,0%
użytki rolne	2986	90,3%
grunty orne	260	7,9%
- w tym odłogi	105	-
- ugory	69	-
łąki	1069	32,3%
pastwiska	1657	50,1%
las i grunty leśne	250	7,5%
pozostałe grunty	72	2,2%

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Wykres nr 4. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Lutowiska

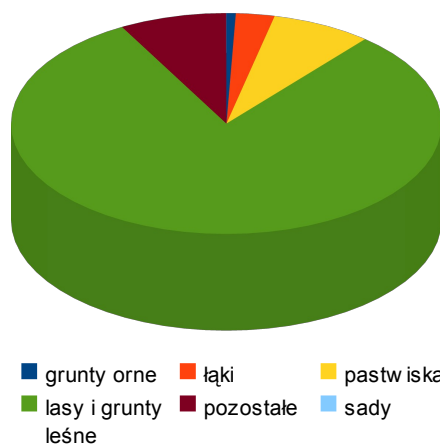
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela nr 29. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Cisna

Rodzaj użytku	Powierzchnia w ha
Ogółem gruntów	30707
użytki rolne	3426
grunty orne	215
- w tym odłogi	194
- ugory	10
sady	3
łąki	892
pastwiska	2316
las i grunty leśne	24810
pozostałe	2471

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Wykres nr 5. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Cisna

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela nr 30. Powierzchnia użytków rolnych w gminie Cisna – powierzchnia geodezyjna (2008)

Rodzaj użytku	Powierzchnia w ha
Ogółem gruntów	28726,00
użytki rolne	1652,44
grunty orne	150,68
sady	-
łąki	436,07
pastwiska	999,19
grunty rolne zabudowane	45,98
grunty pod stawami	1,73
grunty pod rowami	18,78

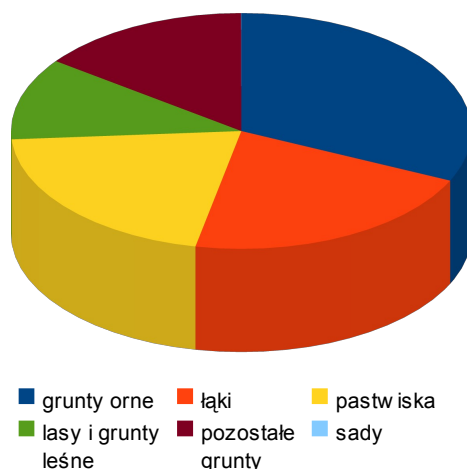
Źródło: Za Strategią rozwoju powiatu leskiego: Główny Urząd Geodezji i Kartografii w Warszawie 2008r.

Tabela nr 31. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Czarna

Rodzaj użytku	Powierzchnia w ha
Ogółem gruntów	5878
użytki rolne	4343
grunty orne	1876
- w tym odłogi	1563
- ugory	91
sady	1
łąki	1250
pastwiska	1215
las i grunty leśne	660
pozostałe grunty	875

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Wykres nr 6. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w gminie Czarna

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jak wynika z powyższych tabeli i wykresów użytki rolne stanowiły 5,38% w powierzchni ogólnej gminy Cisna w 2007 roku, w tym tylko 13,27% stanowiły grunty orne (najwięcej było pastwisk i łąk). W gminie Lutowska użytków rolnych było 10,85%, przy czym grunty orne obejmowały 5,6% tych użytków, a większość także tutaj stanowiły pastwiska i łąki. Dużym problemem w rolnictwie jest też znaczne rozdrobnienie gospodarstw rolnych. W gminach bieszczadzkich po upadku sektora państwowego dominuje gospodarka indywidualna. Pod względem wielkości w gminach przeważają gospodarstwa do 5 ha. W gminie Lutowska 34% gospodarstw rolnych ma powierzchnię poniżej 1 ha, 44% ma powierzchnię 1-5 ha, gospodarstw rolnych ponad 15 ha jest 8%. W gminie Cisna gospodarstw do 5 ha jest 87%, ponad 15 ha niespełna 2,5%. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w gminie Cisna to 7,8 ha⁴.

Brak opłacalności produkcji rolnej powoduje, że ludność odchodzi z tego sektora gospodarki, szukając innych źródeł zarobku. W ostatnich latach zmniejszył się areal gruntów ornych, wzrosła powierzchnia łąk i pastwisk. Częstym zjawiskiem jest stosowanie odłogowania gruntów. Wskazana jest przebudowa struktury gospodarstw indywidualnych w kierunku zwiększenia arealów i zmniejszenia liczby ludności utrzymującej się wyłącznie z rolnictwa. Czyste środowisko daje możliwość produkowania żywności ekologicznej, co jest szansą dla rozwoju rolnictwa w przyszłości. Coraz częściej działalność rolnicza jest łączona z prowadzeniem działalności agroturystycznej, która staje się głównym źródłem utrzymania.

Na terenach położonych w BdPN gospodarki rolnej nie prowadzi się.

Tabele nr 32, 33 i 34 przedstawiają charakterystykę gospodarstw rolnych w gminach Lutowska, Cisna i Czarna.

Tabela nr 32. Charakterystyka gospodarstw rolnych w gminie Lutowska

Wielkość gospodarstw	Liczba gospodarstw
Ogółem	256
Do 1 ha łącznie	86
1-2 ha	71
2-5 ha	41
5-7 ha	11
7-10 ha	16
10-15ha	10
15-20ha	5
20-50 ha	8
50-100 ha	4
100 ha i więcej	4

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

4 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Cisna.

Tabela nr 33. Charakterystyka gospodarstw rolnych w gminie Cisna

Wielkość gospodarstw	Liczba gospodarstw
Ogółem	328
Do 1 ha włącznie	143
1-2 ha	73
2-5 ha	70
5-7 ha	14
7-10 ha	10
10-15ha	7
15-20ha	0
20-50 ha	5
50-100 ha	0
100 ha i więcej	3

Źródło: *Powszechny Spis Rolny 2002*

Tabela nr 34. Charakterystyka gospodarstw rolnych w gminie Czarna

Wielkość gospodarstw	Liczba gospodarstw
Ogółem	458
Do 1 ha włącznie	146
1-5 ha	129
5-10 ha	89
10-15ha	47
15-20ha	20
20-50 ha	22
50-100 ha	3
100 ha i więcej	0

Źródło: *Powszechny Spis Rolny 2002*

Tabela nr 35. Chów zwierząt gospodarskich w gminie Lutowiska

Rodzaj hodowli	Liczba sztuk
bydło	248
trzoda chlewna	24
owce	621
kozy	76
konie	81
króliki	52
pnie pszczele	130
drób	690

Źródło: *Za Planem rozwoju lokalnego gminy Lutowiska: Powszechny Spis Rolny 2002*

Tabela nr 36. Chów zwierząt gospodarskich w gminie Cisna

Rodzaj hodowli	Liczba sztuk
bydło	79
krowy	54
trzoda chlewna	25

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Rodzaj hodowli	Liczba sztuk
trzoda chlewna lochy	6
konie	54
owce	419
kury	633
kury nioski	466
kozy	65

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Tabela nr 37. Chów zwierząt gospodarskich w gminie Czarna

Rodzaj hodowli	Liczba sztuk
bydło	1104
krowy	708
trzoda chlewna	78
trzoda chlewna lochy	8
konie	157
owce	923
kury	3757
kury nioski	1987
kozy	33

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Dane dotyczące hodowli zwierząt gospodarskich w gminach (tabele nr 35, 36 i 37) pochodzą z Powszechnego Spisu Rolnego, który został przeprowadzony w roku 2002. W gminie Lutowiska dominowała hodowla owiec i drobiu, w dalszej kolejności bydła, koni i kóz, a także trzody chlewnej, hodowanej głównie na potrzeby własne. Tradycyjnie na tym terenie rozwijało się też pszczelarstwo. Gmina Cisna charakteryzowała się hodowlą dużej ilości owiec, drobiu i kóz. Hodowało się tu ponadto bydło, krowy i konie. Największą liczbą w produkcji drobiu charakteryzowała się gmina Czarna. Tu też hodowało się dużo bydła, owiec i krów. Znaczna była liczba koni.

Tabele nr 38, 39 i 40 zawierają informacje na temat upraw w gminach.

Tabela nr 38. Powierzchnie zasiewów w gminie Lutowiska (ar)

Zasiewy	Powierzchnia w ar
ogółem	8585
pszenica ozima	100
pszenica jara	713
żyto	270
jęczmień jary	1202
owies	3486
pszenżyto ozime	100
pszenżyto jare	140
mieszanki zbożowe ozime	10
mieszanki zbożowe jare	580
ziemniaki	1142
okopowe pastewne	10
warzywa gruntowe	62

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Tabela nr 39. Powierzchnie zasiewów w gminie Cisna (ar)

Zasiewy	Powierzchnia w ar
ogółem	1033
pszenica ozima	89
pszenica jara	40
owies	120
mieszanki zbożowe jare	75
ziemniaki	409
rzepak ozimy	150
warzywa gruntowe	115
truskawki	1

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Tabela nr 40. Powierzchnie zasiewów w gminie Czarna (ar)

Zasiewy	Powierzchnia w ar
ogółem	22179
pszenica ozima	3682
pszenica jara	957
żyto	999
jęczmień ozimy	116
jęczmień jary	1101
owies	5773
pszenżyto ozime	741
mieszanki zbożowe ozime	1
mieszanki zbożowe jare	410
kukurydza na ziarno	2
kukurydza na zielonkę	496
ziemniaki	4830
okopowe pastewne	57
warzywa gruntowe	451
truskawki	15

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

W gminie Lutowiska w 2002 roku (dane z Powszechnego Spisu Rolnego) uprawiane były głównie zboża (76% zasiewów) - owies, jęczmień i pszenica. Na pozostałe 24% składały się ziemniaki, rośliny pastewne i inne. W gminie Cisna najwięcej uprawiano ziemniaków, następnie rzepaku i warzyw gruntowych. W gminie Czarna najwięcej terenów obsadzonych było ziemniakami, obsianych owsem i pszenicą.

3.6. Usługi turystyczne, handel i gastronomia

Usługi na potrzeby obsługi ruchu turystycznego są po leśnictwie najbardziej znaczącą dziedziną gospodarki, dającą zatrudnienie mieszkańcom w gminach Cisna, Lutowiska i Czarna. Wg rejestru działalności gospodarczej w sektorze hotele i restauracje funkcjonuje 56 podmiotów gospodarczych w gminie Cisna, w gminie Lutowiska – 39, a w gminie Czarna – 9 podmiotów gospodarczych.

Tabele nr 41, 42 i 43 zawierają dane odnośnie ilości obiektów noclegowych i miejsc noclegowych ogółem i w poszczególnych rodzajach obiektów noclegowych a także korzystających z noclegów zarówno

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

w powiatach jak i gminach, na terenie których położony jest BdPN wg danych GUS.

Tabela nr 41. Stan bazy noclegowej (bez kwater agroturystycznych) na 31.07.2008

Miejsce	Obiekty noclegowe ogółem	Hotele	Pensjonaty	Miejsca noclegowe	Korzystający z noclegów	Udzielone noclegi
Województwo podkarpackie	355	68	11	21349	619372	1886570 (stopień wykorzystania miejsc noclegowych - 31,79%)
Powiat leski	61	3	7	5011	119066	544028
Powiat bieszczadzki	35	2	-	2081	40548	106562
Gmina Lutowiska	16	1	-	830	16497	43334
Gmina Cisna	17	-	3	1010	22599	71786
Gmina Czarna	6	-	-	370	9059	23486

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 42. Obiekty zbiorowego zakwaterowania w gminie Lutowiska w 2008 roku

Obiekty	Obiekty hotelowe-hotele	Inne obiekty hotelowe	Schroniska	Szkolne schroniska młodzieżowe	Ośrodki wczasowe	Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	Campingi	Pozostałe niesklasyfikowane
Obiekty ogółem	1	1	2	2	1	1	1	7
Obiekty całoroczne	1	1	1	1	1	1	-	5
Miejsca noclegowe ogółem	112	45	94	78	16	98	220	167
Miejsca noclegowe całoroczne	112	45	30	50	16	98	-	80
Korzystający z noclegów	1899	717	2816	1012	349	1895	3769	4040
Korzystający z noclegów turyści zagraniczni	70	-	110	2	-	-	457	34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 43. Obiekty zbiorowego zakwaterowania gminie Cisna w 2008 roku

Obiekty	Obiekty hotelowe-pensjonaty	Schroniska	Szkolne schroniska młodzieżowe	Ośrodki wczasowe	Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	Zespoły domków turystycznych	Pola biwakowe	Pozostałe niesklasyfikowane
Obiekty ogółem	3	3	2	2	1	1	2	3
Obiekty całoroczne	3	3	2	2	1	-	-	2
Miejsca noclegowe ogółem	111	90	94	264	73	162	100	116
Miejsca noclegowe całoroczne	111	90	94	264	73	-	-	36
Korzystający z noclegów	2527	4929	4435	5213	1026	3246	372	851

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Obiekty	Obiekty hotelowe-pensjonaty	Schroniska	Szkolne schroniska młodzieżowe	Ośrodki wczasowe	Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	Zespoły domków turystycznych	Pola biwakowe	Pozostałe niesklasyfikowane
Korzystający z noclegów turyści zagraniczni	145	119	14	41	8	-	23	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Według stanu na 31.07.2008 rok (dane GUS) baza noclegowa na potrzeby turystyki w gminach, na terenie których położony jest BdPN, obejmowała 39 obiektów. Stanowiło to 11% wszystkich czynnych obiektów w województwie, 28 % w powiecie leskim (w stosunku do wszystkich gmin położonych w powiecie leskim) i 88% w powiecie bieszczadzkim (w stosunku do wszystkich gmin położonych w powiecie bieszczadzkim). Wymienione obiekty oferowały łącznie 2210 miejsc noclegowych, co stanowi ponad 10% miejsc noclegowych województwa podkarpackiego. 7,8% osób korzystających z noclegów w województwie podkarpackim wybrała pobyt w gminach Cisna, Lutowiska i Czarna. Największą popularnością wśród turystów cieszyła się gmina Cisna. Warto zwrócić uwagę, że w statystykach nie wzięto pod uwagę obiektów agroturystycznych, co zaniża zarówno liczebność bazy noclegowej, jak i udzielonych noclegów. Pod względem ilości kwater agroturystycznych i pokoi gościnnych, w 2007 r. gminy bieszczadzkie zajmowały czołowe miejsca w województwie podkarpackim. Najwięcej gospodarstw agroturystycznych jest położonych w Cisnej, mniej w Lutowiskach i Czarnej. Liczba obiektów oferujących noclegi, po uwzględnieniu kwater agroturystycznych, wzrasta w gminie Cisna do 159, a miejsc noclegowych do 2630 całorocznych, w tym 763 sezonowych. W gminie Lutowiska liczba ta wzrasta odpowiednio do 64 obiektów, oferujących łącznie, wg danych Urzędu Gminy 1673 miejsca. Z danych Urzędu Gminy Cisna wynika, że najwięcej miejsc noclegowych w gminie oferują miejscowości Wetlina i Cisna. Niemało miejsc noclegowych jest też w Smereku i Kalnicy, a więc w bezpośrednim sąsiedztwie Parku. W gminie Lutowiska najwięcej obiektów świadczących usługi noclegowe i miejsc noclegowych znajduje się w miejscowościach Ustrzyki Górne i Muczne. Dużo miejsc noclegowych oferują też miejscowości położone w sąsiedztwie BdPN: Pszczeliny, Smolnik, Stuposiany i Zatwarnica.

Równie ważne jak liczba obiektów noclegowych i oferowanych przez nie miejsc jest stopień ich wykorzystania. Według danych GUS liczba osób korzystających w roku 2007 z turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców była bardzo wysoka w gminach Cisna oraz wysoka w gminach Lutowiska i Czarna. Należy jednak podkreślić, że maksymalny stopień wykorzystania miejsc noclegowych, mierzony stosunkiem liczby udzielonych noclegów do nominalnej liczby miejsc noclegowych w gminach pogranicza polsko – ukraińskiego, przekraczał niewiele ponad 50%. Biorąc pod uwagę wykorzystanie obiektów zbiorowego zakwaterowania w Polsce, który wynosi średnio 37,8%, obiekty turystyczne są wykorzystywane dość dobrze. Najpełniej wykorzystane są obiekty noclegowe w gminie Cisna, w następnej kolejności w gminie Czarna i Lutowiska. Wg danych Urzędu Gminy w Cisnej obłożenie miejsc noclegowych w miesiącach maj - sierpień wynosiło około 80%, po sezonie ich wykorzystanie spadło do ok.15%. Ruch turystyczny jest największy w miesiącach letnich, rozpoczyna się w maju, czerwcu i trwa do końca sierpnia. Analiza danych na temat liczby turystów zagranicznych, odwiedzających gminę Cisna wg danych GUS, pokazuje niewielką tendencję wzrostową. Po latach małego zainteresowania, również gmina Lutowiska staje się coraz częściej odwiedzana przez turystów zagranicznych. Generalnie liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów na terenie gmin bieszczadzkich wynosi od około 2% ogólnej liczby korzystających z noclegów w gminie Cisna, do 4% w gminie Lutowiska, co nie jest złym wynikiem na tle województwa. Należy jednak uwzględnić przygraniczne położenie tych gmin i wynikający z tego fakt, że wielu turystów zagranicznych jest tu tylko przejazdem i nie pozostaje na dłużej.

Jak wynika z danych GUS (tabela nr 42) największa ilość turystów w gminie Lutowiska nocowała w niesklasyfikowanych obiektach zbiorowego zakwaterowania (4040 osób) oraz w schroniskach (3828 osób). Z noclegów na campingach skorzystało 3769 osób, a tylko 1899 nocowało w hotelach i innych obiektach hotelowych. Turyści zagraniczni wybrali głównie noclegi na campingach, dużo mniej nocowało w schroniskach i hotelach. W gminie Cisna (tabela nr 43) największa była liczba nocujących w schroniskach 9364 osób, w ośrodkach wczasowych nocowało 5213 osób. Dużą popularnością cieszyły się ponadto zespoły domków turystycznych, w których nocleg wybrało 3246 osób. W hotelach i pensjonatach nocowało 2527 osób. W hotelach nocowało najwięcej turystów zagranicznych. Turyści zagraniczni wybierali ponadto nocleg w schroniskach, rzadziej w ośrodkach wypoczynkowych i na polach namiotowych. Wg danych GUS w 2008 roku, w obiektach zbiorowego zakwaterowania łącznie w gminach Cisna, Lutowiska i Czarna z noclegów skorzystało 48 155 osób.

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Dane dotyczące liczby obiektów noclegowych i miejsc noclegowych w gminach Lutowiska i Cisna wg urzędów gmin przedstawiają tabele nr 44 i 45.

Tabela nr 44. Liczba miejsc noclegowych w poszczególnych miejscowościach gminy Lutowiska

Miejscowość	Liczba obiektów świadczących usługi noclegowe	Liczba miejsc noclegowych
Lutowiska	7	123
Smolnik	2	18
Żurawin	1	9
Procisne	1	8
Pszczeliny	3	49
Stuposiany	2	38
Muczne	9	165
Tarnawa Niżna	1	48
Bereżki	1	100
Ustrzyki Górne	11	564
Wołosate	4	80
Brzegi Górne	2	127
Caryńskie	1	10
Chmiel	5	63
Dwerniczek	1	24
Dwernik	6	53
Nasiczne	1	8
Zatwarnica	5	174
Krzywe	1	12
Razem	64	1673

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Strategii rozwiązywania problemów społecznych gminy Lutowiska na lata 2009 - 2015

Tabela nr 45. Liczba miejsc noclegowych w poszczególnych miejscowościach gminy Cisna

Miejscowość	Liczba obiektów świadczących usługi noclegowe	Liczba miejsc noclegowych całorocznych	Liczba miejsc noclegowych sezonowych
Cisna	40	645	97
Buk	1	8	0
Dołżyca	7	88	110
Żubracze	3	46	0
Liszna	1	27	0
Majdan	2	17	0
Roztoki Górne	1	55	0
Krzywe	11	124	0
Przysłup	11	173	0
Strzebowiska	13	186	0
Kalnica	11	269	36
Smerek	13	239	56
Wetlina	45	753	464
Razem	159	2630	763

Źródło: Informacja z Urzędu gminy Cisna 2010 r.

Tabela nr 46. Obiekty noclegowe położone w Bieszczadzkim Parku Narodowym

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Liczba miejsc noclegowych całorocznych	Liczba miejsc noclegowych sezonowych
1	Wetlina	Schronisko PTTK Chatka Puchatka	20	-
2	Wetlina	Camping Górna Wetlinka	-	200
3	Tarnawa Niżna	„Hotelik nad Roztoką”	40	-
4	Bereżki	Pole namiotowe BdPN przy szlaku na Przysłup	-	100
6	Ustrzyki Górne	Hotel „Górski”	112	-
7	Ustrzyki Górne	Schronisko „Kremenaros”	-	61
8	Ustrzyki Górne	Camping PTTK	-	200
9	Ustrzyki Górne	Stacja Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego	12	-
10	Ustrzyki Górne	Archidiecezjalny Dom Rekolekcyjny	80	-
11	Ustrzyki Górne	Hotelik „Biały”	60	-
12	Ustrzyki Górne	Inne obiekty noclegowe (6)	-	97
17	Wołosate	Terenowa Stacja Badawcza	11	-
18	Wołosate	Hotelik „Pod Tarnicą”	55	-
19	Wołosate	Inne obiekty noclegowe (3)	24	17
20	Brzegi Górne	Bacówka „Pod Małą Rawką”	30	-
21	Brzegi Górne	Pole namiotowe BdPN	100	-
22	Brzegi Górne	Inne obiekty (1)	4	-
23	Caryńskie	Schronisko Studenckie Politechniki Warszawskiej Koliba	40	-
24	Zatwarnica	Terenowa Stacja Edukacji Ekologicznej Suche Rzeki	25	-

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Liczba miejsc noclegowych całorocznych	Liczba miejsc noclegowych sezonowych
25	Lutowiska	Ośrodek Informacji i Edukacji Turystycznej BdPN w Lutowiskach	15	-
	Razem		628	675

Źródło: Strategia rozwiązywania problemów społecznych gminy Lutowiska na lata 2009 – 2015, Informacje Urzędu Gminy Cisna oraz dane BdPN w stosunku do obiektów będących własnością BdPN

Powyższa tabela przedstawia obiekty noclegowe położone w BdPN oraz ilość oferowanych w nich noclegów. Liczba miejsc noclegowych w granicach **BdPN** wynosi 1303 w tym 628 całorocznych i 675 sezonowych. W granicach BdPN obiekty noclegowe znajdują się w miejscowościach Ustrzyki Górne, Brzegi Górne, Wołosate, Bereżki, Tarnawa Niżna, Zatwarnica (Suche Rzeki) i Wetlina. Noclegi oferują hotele (Hotel Górski, Hotelik Biały i Archidiecezjalny Dom Rekolekcyjny w Ustrzykach Górnych, hotele w Tarnawie Niżnej i Wołosatem), schroniska (Schronisko PTTK Kremenaros w Ustrzykach Górnych, Schronisko „Chatka Puchatka” na Połoninie Wetlińskiej, Schronisko Studenckie Politechniki Warszawskiej „Koliba” i Bacówka „Pod Małą Rawką”) oraz pola namiotowe w Wetlinie, Brzegach Górnych, Ustrzykach Górnych i Bereżkach. Poza tym miejsce noclegowe można wynająć w Stacji GOPR w Ustrzykach Górnych, w Terenowej Stacji Badawczej BPN w Wołosatem, Terenowej Stacji Edukacji Ekologicznej w Suchych Rzekach oraz Ośrodku Informacji i Edukacji Turystycznej BdPN w Lutowiskach. Noclegi oferują również lokatorzy obiektów mieszkaniowych BdPN.

Tabela nr 47. Obiekty gastronomiczne w miejscowościach położonych w Bieszczadzkim Parku Narodowym

Miejscowość	Nazwa obiektu
Ustrzyki Górne	„Karczma Pod Caryńską”
Ustrzyki Górne	„Karczma u Rzeźbiarza”
Ustrzyki Górne	„Karczma u Eskulapa”
Ustrzyki Górne	„Bar zapiekanka”
Ustrzyki Górne	Bar „Kremenaros”
Ustrzyki Górne	Bar (koło schroniska Kremenaros)
Ustrzyki Górne	Restauracja w Hotelu Górskim PTTK
Wołosate	„Bar pod Tarnicą”
Tarnawa Niżna	Bar

Źródło: Opracowanie własne

W gminach na terenie których położony jest BdPN wraz z otuliną rozwinęła się działalność gastronomiczna. W BdPN najwięcej obiektów gastronomicznych funkcjonuje w Ustrzykach Górnych (tabela nr 47). Są to obiekty o różnym standardzie począwszy od restauracji znajdującej się w Hotelu Górskim poprzez karczmy i bary, a skończywszy na małej gastronomii. Poza Ustrzykami funkcjonują także bary w Wołosatem i Tarnawie Niżnej. Znajdujący się na Przełęczy Wyżnej „Zajazd u górala” został zamknięty. Przy polach namiotowych w Brzegach Górnych i Górnej Wetlince bary funkcjonują tylko w sezonie letnim. Często obiekty oferujące noclegi mają w swojej ofercie również wyżywienie.

Na potrzeby obsługi ruchu turystycznego w Ustrzykach Górnych utworzono **Muzeum Turystyki Górskiej**. Działa tu Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe. **Rejonowa Stacja Ratunkowa GOPR** znajduje się w Ustrzykach Górnych. **Dyżurki Pogotowia** zlokalizowane są w schronisku na Połoninie Wetlińskiej i w Bacówce Pod Małą Rawką. Przestała istnieć sezonowa dyżurka na Przełęczy pod Tarnicą.

Turyści przebywający w gminach bieszczadzkich mają do dyspozycji **stadniny koni** oferujące naukę jazdy, jazdy konne w terenie i kuligi. W granicach BdPN usługi takie oferują:

- Zachowawcza Hodowla Konia Huculskiego w Wołosatem,
- Stacja Konia Huculskiego w Tarnawie Niżnej,
- usługi turystyki konnej w Górnej Wetlince.

Na potrzeby mieszkańców ale i turystów rozwija się handel. W gminie Lutowiska działalność handlową prowadzi 39 podmiotów gospodarczych, w gminie Cisna funkcjonuje 56 takich podmiotów, najmniej w gminie Czarna – 9. W granicach BdPN działają wyłącznie sklepy spożywczo – przemysłowe i

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

oferujące pamiątki i wyroby lokalne (tabela nr 48). Sklepy spożywczo - przemysłowe znajdują się w Ustrzykach Górnych i Wołosatem. Sklepiki w Górnej Wetlinie i Brzegach Górnych funkcjonują tylko w sezonie letnim. Sezonowo też pojawiają się sklepiki z pamiątkami i wyrobami lokalnymi. Znajdują się one Na Przełęczy Wyżnej i Ustrzykach Górnych oraz w Brzegach Górnych (sprzedaż serów owczych).

Tabela nr 48. Obiekty handlowe położone w granicach BdPN

Miejscowość	Nazwa obiektu
Ustrzyki Górne	Kiosk „Ruch”
Ustrzyki Górne	Sklep „Artykuły spożywcze”
Ustrzyki Górne	Sklep „Centrum”
Ustrzyki Górne	Budka z pamiątkami
Wołosate	Sklep „Ostatni na szlaku”
Przełęcz Wyżna	Pamiątki „Galeria nad Berehami”

Źródło: Opracowanie własne

3.7. Naprawy, budownictwo i transport oraz rzemiosło

Zakłady mechaniki pojazdowej znajdują się w Cisnej i Stuposianach. W Lutowiskach, Smolniku i Dwerniku, a na terenie **BdPN** w Ustrzykach Górnych, znajdują się podmioty gospodarcze, świadczące usługi na rzecz coraz prężniej rozwijającego się budownictwa. Działają ponadto firmy transportowe w Zatwarnicy i Nasicznem.

Tartaki działają w gminie Cisna w Dołżycy a w gminie Lutowiska w miejscowościach Procisne i Stuposiany. Usługi związane z przetwórstwem drewna skupione są w miejscowościach: Kalnica, Przysłup, Dołżyca, Wetlina i Strzebowiska.

W gminach rozwija się ponadto rzemiosło i rękodzieło: malarstwo, rzeźba użytkowa i pamiątkarstwo. W Przysłupiu znajduje się Galeria „Fantasmagoria” zajmująca się wyrobem i sprzedażą pamiątek. W Kalnicy i Smereku działają artystyczne pracownie mebli.

3.8. Przemysł i eksploatacja surowców mineralnych

Produkcja przemysłowa w gminach na terenie których położony jest BdPN sprowadza się do prowadzonego na małą skalę przetwórstwa i wypału węgla drzewnego, który rozwinął się w miejscowościach gminy Lutowiska: Chmiel i Procisne. Brak informacji na temat działających retort w gminie Cisna.

W rejestrze złóż figurują złoża ropy naftowej i gazu ziemnego w Dwerniku i Zatwarnicy. Są to zasoby nieprzemysłowe. Złoża te są eksploatowane w niewielkim stopniu. W Rajskim obszar górniczy został zniesiony. Wg PGNiG-e SA oddział w Sanoku, który jest użytkownikiem obszarów górniczych czynnych kopalń w tych miejscowościach nie ma. Na granicy otuliny eksploatuje się surowce mineralne: kamienie drogowe i budowlane, użytkownikiem wg PIG jest Zakład Produkcji Kruszywa Czarna. Termin ważności koncesji wygasa z dniem 31.12.2010 roku. Wg PIG w otulinie BdPN występują zaniechane złoża piaskowca w Brzegach Górnych, Bystrem i Sękowcu, ale również złoża o zasobach rozpoznanych wstępnie w Otrycie i o zasobach rozpoznanych szczegółowo w Żubraczem. W wielu miejscowościach w otulinie BdPN prowadzone są poszukiwania ropy i gazu ziemnego (np. Smerek).

3.9. Dochody i wydatki gmin

W poniższych tabelach przedstawiono dochody i wydatki gmin, na terenie których położony jest BdPN.

Tabela nr 49. Dochody i wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (2008)

Gmina	Dochody budżetu gmin ogółem	Wydatki ogółem
Gmina Cisna	7 466 492, 93	7 860 395, 45
Gmina Lutowiska	9 066 027, 20	7 944 427, 82
Gmina Czarna	5 830 632, 02	5 927 229, 43

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 50. Dochody własne gmin (dane GUS, 2007 r.)

Gmina	Dochody budżetu własne ogółem (PLN)	Dochody budżetu własne podatek rolny (PLN)	Dochody budżetu własne podatek od nieruchomości (PLN)	Dochody budżetu własne podatek od środków transportowych (PLN)	Dochody budżetu własne opłaty lokalne (PLN)
Gmina Cisna	3 793 669	21 518	831 010	5 483	22 408
Gmina Lutowiska	4 783 160	58 279	746 579	17 063	0
Gmina Czarna	1 902 237	64 793	795 483	1 625	0

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 51. Dochody z tytułu udziału w podatkach (dane GUS, 2007r.)

Gmina	Dochody budżetu z tytułu udziału w podatkach ogółem (PLN)	Dochody budżetu z tytułu udziału w podatkach osób fizycznych (PLN)	Dochody budżetu z tytułu udziału w podatkach osób prawnych (PLN)
Gmina Cisna	522 927	517 371	5 556
Gmina Lutowiska	586 864	585 020	1 844
Gmina Czarna	647 147	495 624	151 523

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 52. Dochody z tytułu dotacji i subwencji (dane GUS, 2007r.)

Gmina	Dochody budżetu subwencje ogólne (PLN)	Dochody budżetu – dotacje z budżetu państwa (PLN)	Dochody budżetu - środki na dofinansowanie zadań gmin(PLN)
Gmina Cisna	1 444 355	975 839	263 634
Gmina Lutowiska	1 745 930	1 220 170	35 765
Gmina Czarna	2 205 906	1 108 096	0

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 53. Dochody własne budżetu gminy Cisna (dane GUS, 2007r.)

Rok	Wartość w PLN
2004	2 026 542, 00
2005	3 192 238, 00
2006	3 256 496, 31
2007	3 793 668, 88

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 54. Wydatki inwestycyjne z budżetu gminy Cisna (dane GUS, 2007r.)

Rok	Wartość w PLN
2004	5 182 813,00
2005	1 561 046,00
2006	2 051 995,83
2007	1 043 429, 87

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 55. Dochody własne budżetu gminy Lutowiska (dane GUS, 2007r.)

Rok	Wartość w PLN
2004	1 831 416, 00
2005	2 135 364, 00
2006	4 308 096, 33
2007	4 783 159, 70

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 56. Wydatki inwestycyjne z budżetu gminy Lutowiska (dane GUS, 2007r.)

Rok	Wartość w PLN
2004	722 002, 00
2005	434 922, 00
2006	1 119 123, 71
2007	1 105 534, 85

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 57. Dochody własne budżetu gminy Czarna (dane GUS, 2007r.)

Rok	Wartość w PLN
2004	2 766 963, 00
2005	1 714 761, 00
2006	1 814 573, 11
2007	1 902 237, 16

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 58. Wydatki inwestycyjne z budżetu gminy Czarna (dane GUS, 2007r.)

Rok	Wartość w PLN
2004	654 025, 00
2005	476 560, 00
2006	345 177, 41
2007	580 381, 28

Źródło: www.gminy.pl

Tabela nr 59. Wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska i gospodarkę wodną wg danych US w Rzeszowie w 2007 roku (w tys. zł.)

Miejsce	Wydatki na ochronę środowiska				Wydatki na gospodarkę wodną	
	Ogółem	Ochrona powietrza atmosferycznego i klimatu	Gospodarka ściekowa	Gospodarka odpadami	Ogółem	W tym na ujęcie i doprowadzenie wody
Powiat bieszczadzki	197	0	197	0	368,0	218,7
Gmina Czarna	0	0	0	0	6,0	6,0
Gmina Lutowiska	0	0	0	0	0	0
Powiat leski	2773	0	2773	35	465,6	465,6
Gmina Cisna	267	0	267	0	24,0	24,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 60. Wydatki budżetów gmin wg działów, dane US w Rzeszowie w 2007 roku (w tys. zł.)

Gmina	Ogółem	W tym			
		Gospodarka mieszkaniowa	Administracja publiczna	Oświata i wychowanie	Ochrona zdrowia
Gmina Cisna	6 414, 1	142, 4	1 212, 4	1 540, 6	34, 3
Gmina Lutowiska	6 710, 6	38, 1	1 377, 8	2 185, 3	222, 5
Gmina Czarna	5 158, 7	19, 3	971, 1	1 862, 2	40, 2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Tabela nr 61. Wydatki budżetów gmin wg działów, dane US w Rzeszowie w 2007 roku (w tys. zł.)

Gmina	W tym					
	Pomoc społeczna	Pozostałe zadania z zakresu polityki społecznej	Edukacyjna opieka wychowawcza	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	Kultura fizyczna i sport
Gmina Cisna	739, 2	0	156, 1	406, 2	178, 0	108, 7
Gmina Lutowiska	1 454, 7	0	102, 9	125, 0	325, 7	28, 3
Gmina Czarna	1 178, 5	0	45, 1	131, 8	138, 2	39, 6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.stat.gov.pl

Według danych GUS w 2007 roku w dochodach własnych rozpatrywanych gmin największy udział miały wpływy z podatku od osób fizycznych (34,1%), a następnie z podatku od nieruchomości (29,3%). Dochody z tytułu subwencji ogólnej wyniosły 40,9% dochodów ogółem. Gminy korzystały również z dotacji celowych. Wśród gmin najwyższe dochody budżetu gmin w przeliczeniu na jednego mieszkańca wykazała gmina Cisna, bardzo wysokie gminy Lutowiska, stosunkowo niskie gmina Czarna.

Z danych GUS wynika, że najwyższe dochody (ogółem) w 2007 r. posiadała gmina Lutowiska. We wszystkich trzech gminach istotną rolę w dochodach własnych budżetu odgrywa podatek od nieruchomości, chociaż w gminie Czarna równie dużo środków finansowych pochodzi z podatku rolnego. W gminie Lutowiska znaczące dochody własne pochodzą z podatku od środków transportowych, a w gminie Cisna dodatkowo budżet wspierają opłaty lokalne, nie występujące w gminie Lutowiska i Czarna. Na dochody gmin z tytułu udziału w podatkach składają się głównie podatki od osób fizycznych, lecz w gminie Czarna nie ma kwotę stanowią też podatki osób prawnych. Najniższe subwencje ogólne posiada gmina Cisna, największe Czarna. Gmina Cisna ma natomiast najwyższe środki na dofinansowanie zadań gminy. Świadczy to o skuteczności starań i dobrych pomysłach na ich wykorzystanie.

W wydatkach gmin najważniejszą rolę odgrywają wydatki bieżące (w tym znaczna część to wydatki na wynagrodzenia). Wielkość wydatków bieżących ma wpływ na wydatki inwestycyjne. Według danych GUS wyniosły one w 2007 roku średnio 288 zł na jednego mieszkańca. Analizując wydatki według działów klasyfikacji budżetowej można zauważyć, że najwięcej środków budżetowych przeznaczono na oświatę i wychowanie, a następnie na pomoc społeczną i administrację publiczną. Łączne wydatki na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska to 5,9%, na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego zaledwie 3,2%.

Wg danych US w Rzeszowie wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2007 roku w powiecie bieszczadzkim były najniższe spośród powiatów województwa podkarpackiego i wynosiły w przybliżeniu 10 zł. Wyższe były w powiecie leskim, gdzie w przeliczeniu na jednego mieszkańca powiatu wydano około 110 zł. Dla porównania, najwyższe wydatki w powiatach województwa podkarpackiego w 2007 roku sięgały nawet 650 zł.

Dochody gminy Cisna co roku są coraz wyższe. Gmina przeznaczają je w dużym stopniu na inwestycje. Gmina Lutowiska, której dochody własne z budżetu gminy wzrosły gwałtownie w ostatnich latach, przeznaczają na inwestycje o wiele mniejsze środki. Wg danych US w Rzeszowie w 2007 roku tylko gmina Cisna poniosła wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska. Były to pieniądze przeznaczone na gospodarkę ściekową. Wydatki na gospodarkę wodną poniosły gminy Cisna i Czarna i były to pieniądze przeznaczone na ujęcie i doprowadzenie wody. Żadna z gmin nie przeznaczyła środków na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu.

Wg danych GUS w 2007 roku omawiane gminy przeznaczyły najwięcej środków finansowych na oświatę i wychowanie, na administrację publiczną w gminach Cisna i Lutowiska oraz na opiekę społeczną

w gminie Lutowska i Czarna. Gmina Cisna znaczne środki wykorzystwała w tym roku na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska. Gmina Lutowska wsparła znacznie ochronę zdrowia i kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego.

3.10. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna w gminach na terenie których położony jest BdPN została opisana w Operacie charakterystyki i oceny stanu zagospodarowania przestrzennego ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań zewnętrznych.

3.11. Inwentaryzacja ustaleń planistycznych i strategicznych z zakresu sytuacji społeczno - gospodarczej

W tabeli nr 62 przedstawiono zapisy zawarte w strategiach, dotyczące sytuacji społeczno - gospodarczej, której realizacja mogłaby mieć wpływ na przyrodę parku, środowisko kulturowe bądź krajobraz.

Tabela nr 62. Inwentaryzacja ustaleń strategii wojewódzkich, powiatowych i gminnych z zakresu sytuacji społeczno - gospodarczej

Lp.	Nazwa opracowania	Obszar objęty zasięgiem opracowania	Ustalenia
1	Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020	Województwo podkarpackie	<p>Cel główny: Podniesienie krajowej i międzynarodowej konkurencyjności gospodarki regionu poprzez wzrost jej innowacyjności, a tym samym efektywności, która stworzy warunki do zwiększenia zatrudnienia oraz wzrostu dochodów i poziomu życia ludności. Zakłada się, że realizacja celu głównego przebiegać będzie zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju. Wyodrębniono następnie obszary strategiczne, którym podporządkowane zostały cele strategiczne i priorytety oraz kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, zwiększanie jej innowacyjności oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu m.in. poprzez turystykę jako czynnik rozwoju społeczno - gospodarczego województwa. • Poprawa dostępności komunikacyjnej i infrastruktury technicznej województwa, poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie inwestycji komunikacyjnych: drogowych, kolejowych i lotniczych, - wspieranie inwestycji z zakresu gospodarki wodno - ściekowej, - zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu, - poprawa sprawności funkcjonowania regionalnego systemu usług telekomunikacyjnych. • Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, sprzyjający powstawaniu rentownych gospodarstw rolnych oraz kreowaniu pozarolniczych źródeł dochodów. Realizowany ma być m.in. poprzez rozwój pozarolniczych form działalności gospodarczej w warunkach zrównoważonego rozwoju. • Poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych, w tym: <ul style="list-style-type: none"> - ochrona wód i racjonalna gospodarka zasobami wodnymi, - ograniczanie ilości wytwarzanych odpadów i wdrażanie nowoczesnych systemów gospodarki odpadami, - zapewnienie jak najlepszej jakości powietrza i gleb oraz ograniczenie negatywnego oddziaływania na środowisko hałasu i promieniowania elektromagnetycznego, - zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej, - podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa. • Wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochrona wartości przyrodniczo - krajobrazowych. Cel ma być realizowany przez tworzenie warunków do podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych i pozyskiwania inwestycji oraz współpracę na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego.

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Lp.	Nazwa opracowania	Obszar objęty zasięgiem opracowania	Ustalenia
2	Strategia Rozwoju Powiatu Leskiego na lata 2007-2013	Powiat leski	<p>Mocna strona powiatu: środowisko naturalne, położenie w Bieszczadach.</p> <p>Słaba strona powiatu: zły stan infrastruktury drogowej, bezrobocie.</p> <p>Szansa powiatu: położenie w strefie przygranicznej, możliwość współpracy z Ukrainą i Słowacją.</p> <p>Cele strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój przedsiębiorczości, produkcji i usług. 2. Rozwój rolnictwa ekologicznego. 3. Rozwój oświaty i edukacji. 4. Przeciwdziałanie marginalizacji społecznej. 5. Poprawa bezpieczeństwa publicznego. 6. Rozwój kultury i tradycji regionalnych. 7. Rozwój produktu regionalnego i bazy turystyczno - uzdrowiskowej. 8. Współpraca transgraniczna i euroregionalna. <p>Na lata 2007- 2013 zaplanowano m.in. dotyczącą terenu otuliny BdPN budowę wyciągu krzeselkowego na górę Jasło.</p>
3	Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Bieszczadzkiego	Powiat bieszczadzki	<p>Mocna strony powiatu: walory przyrodnicze.</p> <p>Słabe strony powiatu: bezrobocie, niski stopień technologiczny produkcji, mała chłonność i zasobność rynku wewnętrznego oraz słaba dostępność komunikacyjna.</p> <p>Szansa powiatu: wykorzystanie mocnych stron, pozyskanie funduszy strukturalnych, wzrost gospodarki.</p> <p>Cele strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Postęp cywilizacyjny i wysoka jakość życia. 2. Rozwój zasobów ludzkich. 3. Dobrze rozwinięta przedsiębiorczość. 4. Ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego na potrzeby turystyki. 5. Społeczność zintegrowana i otwarta na międzynarodową współpracę. <p>W strategii zaplanowano m.in. dotyczące terenów BdPN i jego otuliny zadania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • informatyzację powiatu, • stworzenie specjalnej strefy ekonomicznej, • rozbudowę systemu łączności radiowej i telewizyjnej dla potrzeb systemu sprawnego reagowania, • zwiększenie taboru i sprzętu GOPR, • modernizację szkół, • tworzenie klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości, propagowanie współpracy transgranicznej poprzez kontakty z przedsiębiorcami i dbałość o produkt lokalny, • budowę przejścia turystycznego Michniowiec - Łopuszanka, • remont ośrodka zdrowia w Lutowiskach, • budowę przejścia turystycznego Sianki - Sianki, • budowę międzynarodowego centrum edukacji ekologicznej.
4	Plan Strategiczny Gminy Lutowiska	Gmina Lutowiska	<p>Cele z zakresu zabezpieczenie materialne i schronienie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapewnienie miejsc pracy, • rozwój budownictwa mieszkaniowego, • dostępne mieszkania. <p>Cele z zakresu wyżywienie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostępna tania i zdrowa żywność. <p>Cele z zakresu: rozwój ludzki, kultura, rekreacja, wygoda i przyjemność:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wysoki poziom wykształcenia mieszkańców, • dobrze wyposażone i ogólnodostępne obiekty rekreacyjne, • wysoki poziom rozwoju kulturalnego mieszkańców. <p>Wartości moralne i potrzeby religijne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mniejsza ilość rodzin patologicznych, • wysoki poziom tolerancji i integracji społeczeństwa. <p>Swoboda i łatwość kontaktów przestrzennych oraz kontakty społeczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bezpieczne i dobrze utrzymane drogi, • wydolna i sprawna łączność, • aktywni i zintegrowani mieszkańcy, • mieszkańcy „związani” z gminą i regionem. <p>Cele w zakresie potencjału technicznego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna i baza sportowa, • zagospodarowane dotychczas niewykorzystane obiekty,

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Lp.	Nazwa opracowania	Obszar objęty zasięgiem opracowania	Ustalenia
			<ul style="list-style-type: none"> • sprawna samoobrona. <p>Cele w zakresie potencjału ekologicznego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • utrzymanie środowiska naturalnego w niepogorszonym stanie, • powszechnie dostępna woda pitna dobrej jakości, • wykorzystywane złoża gazu ziemnego, • wykorzystane pozaprodukcyjne funkcje lasu, • wykorzystywane niekonwencjonalne źródła energii, • komercyjnie wykorzystane zasoby wód mineralnych. <p>Cele strategiczne w ramach wybranych dziedzin gospodarki:</p> <p>Handel, usługi, rzemiosło, działalność produkcyjna (przemysł):</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwinięte rzemiosło i przetwórstwo w oparciu o surowce własne, • brak uciążliwego przemysłu. <p>Rolnictwo, leśnictwo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zwiększone dochody gospodarstw z działalności pozarolniczej (rozwinięte gospodarstwa agroturystyczne), • pogodzenie interesów lasów z interesami rolnictwa i turystyki, • rozwinięte funkcje pozaprodukcyjne lasów (wypoczynek, ochrona źródeł, runo leśne, walory krajobrazowe), • dostępne nowe miejsca pracy związane z gospodarką leśną, • utrzymanie rolnictwa na poziomie opłacalności, • dostępne nowe miejsca pracy związane z gospodarką leśną, • powszechna ochrona lasów, trwałość utrzymania i ciągłości ich użytkowania, powiększanie zasobów leśnych, • racjonalnie wykorzystane użytki rolne. <p>Celem ważnym z punktu widzenia Parku w zakresie turystyki jest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wysoka atrakcyjność turystyczna gminy.
5	Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Lutowiska na lata 2009- 2015	Gmina Lutowiska	<p>W Strategii zdiagnozowano problemy gminy Lutowiska. W oparciu o analizę SWOT wyznaczono cele i przypisano im zadania, do których należą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zmniejszanie i zapobieganie zjawisku ubóstwa, • minimalizowanie i przeciwdziałanie dysfunkcjom społecznym, • aktywizacja społeczna, • wsparcie działań okołopromocyjnych, • wsparcie lokalnego systemu edukacji, kultury i ochrony zdrowia.
6	Strategia Rozwoju Gminy Cisna na lata 2008-2020	Gmina Cisna	<p>Misja gminy Cisna: Gmina Cisna to miejsce, gdzie mieszkańcy zgodnie budują nowoczesną infrastrukturę, tworzą warunki dla rozwijania działalności gospodarczej, gdzie unikalna bieszczadzka przyroda jest przez nich mądrze chroniona dla siebie i dla turystów, aby mogli żyć i wypoczywać w komfortowych warunkach z dala od zgiełku świata.</p> <p>Wyznaczono cele strategiczne w zakresie potencjałów:</p> <p>Bezpieczeństwo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podwyższenie standardu dróg, • osiągnięcie stanu bezproblemowej łączności telefonicznej, • wysoki stopień bezpieczeństwa mieszkańców i turystów. <p>Zabezpieczenie materialne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podwyższenie dochodów miejscowej ludności, • dostatnie życie mieszkańców. <p>Kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • szeroka i powszechnie dostępna oferta kulturalna, • zwiększone potrzeby kulturalne mieszkańców gminy. <p>Kontakty społeczne, więź grupowa, kreacja otoczenia, poczucie użyteczności, uznanie, akceptacja i gratyfikacja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • utożsamianie się wszystkich mieszkańców ze swoją małą ojczyzną, • dowartościowanie społeczeństwa. <p>Wyżywienie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostępna woda pitna. <p>Schronienie</p> <ul style="list-style-type: none"> • stworzenie zasobów mieszkań komunalnych. <p>Rozwój ludzi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zorganizowany system dowozu dzieci do szkół,

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Lp.	Nazwa opracowania	Obszar objęty zasięgiem opracowania	Ustalenia
			<ul style="list-style-type: none"> • zadowolenie ludzi, rozwinięta umiejętność organizacji pracy i wypoczynku. <p>Rekreacja, wypoczynek i przyjemności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostępna baza sportowo - rekreacyjna. <p>Wartości moralne, potrzeby religijne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dobrzy ludzie. <p>Zdrowie i życie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • całodobowa opieka lekarska. <p>Opieka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostępne miejsca pracy dla niepełnosprawnych. <p>Swoboda i łatwość kontaktów przestrzennych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ułatwienie kontaktów przestrzennych. <p>Tożsamość z gminą, ład przestrzenny:</p> <ul style="list-style-type: none"> • społeczność lokalna zintegrowana z zadbaną gminą. <p>Potencjał techniczny:</p> <ul style="list-style-type: none"> • utworzenie bogatej infrastruktury towarzyszącej rozwojowi bazy turystycznej, • zadowalający stan techniczny i utrzymanie dróg, • dostosowanie budynku szkoły podstawowej w Cisnej do potrzeb zreformowanego szkolnictwa, • utrzymanie poczty w Wetlinie, • sprawne i dobrze wyposażone jednostki OSP. <p>Potencjał ekologiczny:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podniesienie świadomości ekologicznej wśród społeczności lokalnej oraz turystów. <p>Potencjał ludzki:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zwiększanie atrakcyjności gminy jako miejsca gdzie warto żyć i pracować, • zwiększanie aktywności zawodowej mieszkańców. <p>Sfera gospodarcza:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwinięte gospodarstwa agroturystyczne prowadzące produkcję zdrowej żywności, • zagospodarowane użytki zielone, • różnorodna i unikalna całoroczna oferta turystyczna na wysokim poziomie, • wypracowanie wspólnego stanowiska społeczności i podmiotów działających na terenie gminy w zakresie rozwoju turystyki i ochrony środowiska, • rozszerzenie handlu i usług oraz ich wysoki profesjonalizm. <p>W strategii zostały wytyczone programy inwestycyjne służące realizacji misji i celów strategicznych do 2020 roku. Programom zostały przypisane konkretne działania z harmonogramem realizacji i planem finansowym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budowa zbiornika retencyjno - rekreacyjnego, • remont oraz rozbudowa szkoły podstawowej w Wetlinie, • modernizacja Szkolnego Schroniska Młodzieżowego w Wetlinie, • budowa wyciągu narciarskiego Beskidnik w Wetlinie i stacji narciarsko - klimatycznej na górze Jasło, • wyznaczenie i urządzenie tras narciarstwa biegowego wokół Wetliny, • modernizacja Domu Strażaka w Wetlinie, • wyznaczenie i wykonanie autocampingu, • budowa sali widowiskowo - sportowej w Cisnej.

Źródło: Opracowanie własne

Z celów i zadań zaplanowanych w aktualnej Strategii gminy Cisna wpływ na przyrodę i krajobraz BdPN może mieć realizacja celu, jakim jest zmniejszanie i zapobieganie ubóstwu. Zamierza się to osiągnąć m.in. poprzez pomoc w tworzeniu miejsc pracy i podniesienie atrakcyjności gminy. Drugim ważnym celem jest wsparcie lokalnego systemu edukacji, kultury i ochrony zdrowia, które łączy się z realizacją przedsięwzięć edukacyjnych z zakresu ochrony środowiska (parki i nadleśnictwa) i budową ładowiska dla śmigłowców. W gminie Cisna ważne jest osiągnięcie celów związanych z zabezpieczeniem materialnym

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

(tworzenie miejsc pracy i uaktywnianie przedsiębiorczości miejscowej ludności) oraz z zakresu kultury: wypracowanie nawyków potrzeb kulturalnych, wspieranie działań integrujących środowisko twórców i artystów a także promowanie działań upowszechniających kulturę (cykliczne imprezy). Ważna dla BdPN może być realizacja zadań z zakresu rekreacji, polegająca na rozwoju istniejącej bazy i rozbudowie obiektów sportowo - rekreacyjnych, z zakresu potencjału technicznego (sprawne i dobrze wyposażone jednostki OSP) oraz wszystkie zadania z zakresu potencjału ekologicznego. W zakresie gospodarki istotne jest preferowanie proekologicznego gospodarowania na użytkach rolnych i pomoc przy przekwalifikowaniu gospodarstw produkcyjnych na agroturystyczne, w celu zagospodarowania użytków zielonych i rozwinięcia działalności agroturystycznej, a także promowanie i organizowanie imprez sportowych i turystycznych. Ważne z punktu widzenia Parku może być stworzenie warunków sprzyjających wykorzystaniu naturalnych walorów dla rozwoju turystyki i pozyskiwanie nowych terenów pod rozwój turystyki, handlu i usług, a także uruchomienie nowych przejść granicznych.

Cele społeczno – gospodarcze zapisane w strategii gminy Lutowiska to przede wszystkim zapewnienie miejsc pracy i rozwój budownictwa mieszkaniowego. Zakłada się wysoki poziom kształcenia mieszkańców i rozwój kulturowy, a także wykształcenie społeczeństwa zintegrowanego z gminą i regionem. Ponieważ rozwój regionu ma się opierać o turystykę, dążyć się będzie do rozwoju infrastruktury turystycznej i bazy sportowej. Zamierza się poprawić wyposażenie w infrastrukturę techniczną, ale także wykorzystać zasoby wód mineralnych i złoża gazu. Gmina nie planuje rozwoju przemysłu uciążliwego. Źródła utrzymania upatruje się, poza turystyką, w rolnictwie i leśnictwie. Cele społeczno – gospodarcze zapisane w strategii gminy Lutowiska to przede wszystkim zapewnienie miejsc pracy i rozwój budownictwa mieszkaniowego. Zakłada się wysoki poziom kształcenia mieszkańców i rozwój kulturowy a także wykształcenie społeczeństwa zintegrowanego z gminą i regionem. Ponieważ rozwój regionu ma się opierać o turystykę, dążyć się będzie do rozwoju infrastruktury turystycznej i bazy sportowej. Zamierza się poprawić wyposażenie w infrastrukturę techniczną, ale także wykorzystać zasoby wód mineralnych i złoża gazu. Gmina nie planuje rozwoju przemysłu uciążliwego. Źródła utrzymania upatruje się poza turystyką w rolnictwie i leśnictwie.

3.12. Inwentaryzacja procesów i zmian zachodzących w sytuacji społeczno - gospodarczej

W sytuacji społeczno - gospodarczej gmin na terenie których położony jest BdPN można zaobserwować w ostatnich latach liczne procesy. Są wśród nich takie, które służą realizacji celów BdPN ale i takie które negatywnie wpływają na zasoby Parku. Procesy te podzielono na te które zachodzą na terenie Parku oraz te, które dotyczą całych gmin na terenie których położony jest BdPN (tabela nr 63).

Tabela nr 63. Zestawienie procesów i zmian zachodzących w sytuacji społeczno - gospodarczej

Lp.	Proces, zmiana	Intensywność procesu, zmiany
BdPN		
1	Upadek państwowych gospodarstw rolnych – ferm tuczu chlewnego. Przejęcie obiektów po nich przez BdPN i przeznaczenie na potrzeby hodowli konia huculskiego w Wołosatem i Tarnawie Niżnej a likwidacja obiektów i wykorzystanie terenu na pole namiotowe w Wetlinie.	bardzo duża
2	Rozwój funkcji turystycznych w BdPN. Powstawanie pensjonatów, kwater prywatnych, pól namiotowych, a także towarzyszącym im obiektów handlu i gastronomii.	mała
3	Rozwój funkcji turystycznych w BdPN. Tworzenie infrastruktury turystycznej na potrzeby turystów (szlaki i ścieżki dydaktyczne, punkty informacyjno - kasowe, deszczochrony, wiaty i parkingi).	duża
Gminy na terenie których położony jest BdPN		
4	Utrzymujący się ujemny przyrost naturalny i odpływ młodzieży do miast, powodujące spadek liczby ludności zamieszkującej tereny Bieszczadów.	niska
5	Powolne starzenie się społeczeństwa, niewielki spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym a rosnący w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym.	niska
6	Upadek wielu zakładów sektora państwowego i powstawanie w ich miejsce prywatnych podmiotów gospodarczych.	bardzo duża
7	Spadek produkcji rolnej i hodowli spowodowany brakiem opłacalności.	duża
8	Wzrastające bezrobocie i ubożenie części społeczeństwa.	duża

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Lp.	Proces, zmiana	Intensywność procesu, zmiany
9	Rozwój funkcji turystycznych – powstawanie pensjonatów, kwater prywatnych, pól namiotowych, a także towarzyszącym im obiektów handlu i gastronomii.	duża

* Charakter procesu oceniono z punktu widzenia realizacji celów BdPN i uzależniono od intensywności procesu

Źródło: opracowanie własne

Najważniejszą zmianą dotyczącą życia społeczno – gospodarczego jaka zaszła w samym Parku był upadek gospodarstw rolnych i innych zakładów sektora państwowego. W tym samym czasie nastąpił spadek produkcji rolnej i hodowli spowodowany brakiem opłacalności. To wszystko przyczyniło się do wzrostu w terenach tych bezrobocia. Zauważyć należy, że wysokie walory środowiska przyrodniczego chronione przez BdPN pozwoliły na znaczny rozwój turystyki w tym rejonie.

3.13. Inwentaryzacja zagrożeń wynikających z sytuacji społeczno - gospodarczej

Zagrożenia w zakresie sytuacji społeczno - gospodarczej dla zasobów BdPN mogą wynikać zarówno z istniejącej sytuacji społecznej i gospodarczej tego terenu jak i z realizacji zapisów Strategii i Planów rozwoju (zostały one określone jako potencjalne). Zagrożenia zostały ponadto podzielone na wewnętrzne (powstające w samym Parku) i zewnętrzne, których źródłem są tereny położone w jego otulinie. Zestawienie zagrożeń zawierają tabele nr 64 i 65.

Tabela nr 64. Zestawienie zagrożeń wynikających z sytuacji społeczno - gospodarczej

Lp.	Zagrożenia wewnętrzne
1	Rozwój turystyki a zwłaszcza zwiększanie się liczby turystów na szlakach górskich
Zagrożenia zewnętrzne	
2	Wzrost bezrobocia i ubożenie ludności
3	Rozwój turystyki i rekreacji
4	Eksploatacja surowców mineralnych w otulinie BdPN
5	Spadek produkcji rolnej i hodowli zwierząt
6	Przeznaczanie zbyt małych środków finansowych na ochronę środowiska

Źródło: opracowanie własne

Tabela nr 65. Zestawienie potencjalnych zagrożeń wynikających z realizacji zapisów w dokumentach strategicznych

Lp.	Zagrożenie
1	Ograniczanie zadań z zakresu ochrony środowiska wyłącznie do budowy sieci wodociągowo - kanalizacyjnej
2	Planowanie eksploatacji surowców mineralnych
3	Planowanie urządzania przejść granicznych w BdPN
4	Planowanie budowy zbiornika retencyjno - rekreacyjnego w gminie Cisna i zbiornika retencyjnego w Muczmem

Źródło: opracowanie własne

Zagrożenia wynikające z istniejącej sytuacji społeczno – gospodarczej wynikają ze zbyt dużego rozwoju ruchu turystycznego w Parku. Z istniejących zagrożeń zewnętrznych należy wymienić spadającą ciągle ale wciąż istniejącą eksploatację surowców mineralnych. Zbyt małe środki finansowe przeznaczają się wciąż na inwestycje związane z ochroną środowiska. Niedopuszczalna jest realizacja planowanych przejść granicznych w terenach BdPN i budowa zbiorników retencyjno – rekreacyjnych.

4. Zbiorcza charakterystyka i ocena sytuacji społeczno - gospodarczej

4.1. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej, procesów i zmian oraz wpływających zagrożeń

Gminy, na terenie których położony jest BdPN charakteryzują się niewielkim zaludnieniem (gęstość ludności w gminie Lutowska wynosi 5 osób na km², w gminie Cisna 6 osób na km²), a liczba ludności nadal się obniża (wyjątek stanowi gmina Cisna). Od lat obserwowany jest niski przyrost naturalny i odpływ ludności

z tych terenów, którego powodem jest głównie brak możliwości zatrudnienia i perspektyw (zwłaszcza dla ludzi młodych). Liczba stałych mieszkańców terenów BdPN wynosi 250 osób. Społeczeństwo gmin jest stosunkowo młode. Według danych GUS, w ostatnich latach zmniejsza się liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, a rośnie udział ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Wahania liczby ludności nie mają większego wpływu na zasoby BdPN. Zagrożeniem zarówno dla rozwoju gmin jak i BdPN jest odpływ ludności (zwłaszcza wykształconej) do miast.

W gminach obserwowane jest duże bezrobocie. Powodem najwyższego w województwie bezrobocia jest upadek dużych przedsiębiorstw przemysłowych w regionie. Do bezrobocia przyczynia się również ogólnie mały rynek pracy, niska aktywność w szukaniu pracy oraz niski poziom wykształcenia (wykształcona młodzież odpływa do miast). Ze względu na znaczną liczbę miejsc oferowanych przez BdPN, bezrobocie wśród mieszkańców BdPN jest dużo niższe niż na terenach leżących w gminie Lutowiska i Cisna poza Parkiem.

Po upadku dużych przedsiębiorstw przemysłowych w regionie przeważają małe prywatne podmioty gospodarcze. W gminach, na terenie których położony jest BdPN najwięcej podmiotów gospodarczych należy do sektorów: rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo. Liczną grupę stanowią podmioty związane z rozwojem usług na potrzeby obsługi ruchu turystycznego.

Największą rolę w gospodarce w gminach na terenie których położony jest BdPN odgrywa leśnictwo. Lasy pełnią funkcje wodochronne i glebochronne co ogranicza ich funkcje gospodarcze. Gospodarowanie lasami położonymi w otulinie BdPN odbywa się w oparciu o plany urządzania lasów. W BdPN ponad 70% lasów objętych jest ochroną ścisłą, nie prowadzi się w nich gospodarki leśnej. Na pozostałej 30% powierzchni objętej ochroną czynną w BdPN prowadzi się jedynie prace zapisane w zadaniach ochronnych.

Rolnictwo na omawianym terenie, ze względu na uwarunkowania naturalne, nie odgrywa dużej roli w gospodarce i źródłach utrzymania ludności. Brak opłacalności produkcji rolnej (nieopłacalność hodowli i produkcji mleka) powoduje, że ludność odchodzi od tego sektora gospodarki, szukając innych źródeł zarobku. Zmniejsza się areał gruntów ornych, wzrasta powierzchnia łąk i pastwisk. Częstym zjawiskiem jest stosowanie odłogowania gruntów. Powiększanie się areału łąk i pastwisk kosztem gruntów rolnych jest korzystne z punktu widzenia przyrody BdPN, ale ich odłogowanie, prowadzące do zarastania, a z czasem do sukcesji leśnej, nie we wszystkich ekosystemach jest korzystne. Zatrudnienie ludności w rolnictwie jest dwukrotnie mniejsze niż w usługach. Jako drogę rozwiązania tego problemu wskazuje się przebudowę struktury gospodarstw indywidualnych w kierunku zwiększenia areałów i zmniejszenia liczby ludności utrzymującej się wyłącznie z rolnictwa, czyli intensyfikację gospodarki rolnej. Intensywna gospodarka wiąże się mechanizacją gospodarstw, a co za tym idzie zaniechaniem najkorzystniejszych dla środowiska naturalnych metod uprawy roli oraz większym wykorzystaniem nawozów sztucznych. Czyste środowisko daje inne możliwości zwiększenia dochodu (jak produkcja żywności ekologicznej). Coraz częściej działalność rolnicza jest łączona z prowadzeniem działalności agroturystycznej, która staje się głównym źródłem utrzymania. Z punktu widzenia ochrony przyrody są to znacznie lepsze rozwiązania. Zagrożenie ze strony gospodarki rolnej jest zadeptywanie i zgrzyzanie cennych roślinnych ekosystemów nieleśnych w przypadku intensywnego wypasu owiec i koni. W BdPN działalności rolniczej nie prowadzi się.

Handel i obsługa ruchu turystycznego są po leśnictwie najbardziej znaczącą dziedziną gospodarki, dającą zatrudnienie mieszkańcom w gminach Cisna i Lutowiska. W obszarach BdPN rozwój bazy turystycznej jest niewielki (duży jest ruch turystyczny), ale w otulinie Parku, w tym w miejscowościach do BdPN bezpośrednio przylegających wręcz ogromny. Zagrożenie spowodowane rozwojem usług na potrzeby ruchu turystycznego w terenach BdPN spowodowane jest brakiem wysokosprawnych oczyszczalni ścieków przy obiektach turystycznych. Negatywnie wpływa na krajobraz istnienie części obiektów zwłaszcza gastronomicznych, gdyż są to obiekty tymczasowe lub o brzydkich formach i zbyt jaskrawej kolorystyce. Dużo większy wpływ na przyrodę ma tu ruch turystyczny, który zwiększa się z roku na rok, a ponadto koncentruje się w miesiącach letnich (rozpoczyna się w maju, czerwcu i trwa do końca sierpnia). Skutkiem jest niszczenie gleb i wydeptywanie otoczenia szlaków (niekontrolowane poszerzanie szlaków) spowodowane przez turystów pieszych na szlakach (zwłaszcza tych najczęściej uczęszczanych oraz wzdłuż partii szczytowych). Niszczeniu ulegają charakterystyczne dla krajobrazu ostańce, skałki oraz rumowiska w szczytowych partiach gór. Koncentracja bazy turystycznej w terenach przylegających bezpośrednio do BdPN jest dla Parku niekorzystna zarówno ze względu na poruszającą się tam zwierzynę jak i zanieczyszczenia środowiska i hałas z tamtych terenów napływające. Nie bierze się w tym pod uwagę możliwości rozwoju Parku, a być może tak jak dotychczas tereny położone obecnie w otulinie znajdują się w środku Parku. Wpływ BdPN na to zagrożenie ze względu na funkcjonujące prawodawstwo jest jednak bardzo ograniczony. Rozwój turystyki wiąże się ponadto ze zwiększeniem ruchu samochodowego na przechodzących przez Park drogach. Powoduje to wzrost zanieczyszczeń komunikacyjnych i hałas płoszący zwierzęta. W rejonach tych zauważalna jest też zwiększona śmiertelność zwierząt, zwłaszcza płazów.

Działalność przemysłowa na terenie gmin Lutowiska i Cisna ogranicza się do wycięcia węgla drzewnego. W BdPN nie ma retort wycięcia węgla drzewnego.

Wg danych US w Rzeszowie, wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2007 roku w powiecie bieszczadzkim były najniższe spośród powiatów województwa podkarpackiego, wyższe były w powiecie leskim. Pomimo, że dochody gmin na terenie których położony jest BdPN wzrastają, to jedynie gmina Cisna przeznaczają je w znacznym stopniu na rozwój inwestycji. Według danych US w Rzeszowie, w 2007 roku tylko gmina Cisna poniosła wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska. Były to pieniądze przeznaczone na gospodarkę ściekową. Wydatki na gospodarkę wodną poniosły gminy Cisna i Czarna i były to pieniądze przeznaczone na ujęcie i doprowadzenie wody. Żadna z gmin nie przeznaczyła środków na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu.

Gminy, na terenie których położony jest BdPN podkreślają, że mocną ich stroną są wysokie walory środowiska naturalnego. Czasem jednak istnienie form ochrony przyrody jest postrzegane jako ograniczenie rozwoju. Generalnie jednak w strategiach rozwoju gmin zapisane są ważne dla przyrody cele. Już w planach rozwoju lokalnego zadania mogące mieć wpływ na środowisko ograniczają się do remontu dróg oraz rozwoju sieci wodno – kanalizacyjnej.

Zawarte w Strategii Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Powiatu Bieszczadzkiego cele i zadania są w większości zgodne z celami BdPN. Zapisano jednak dwa zadania, których realizacja może szkodzić przyrodzie Parku. Jest to stworzenie przejść turystycznych w Michniowcu i Siankach.

Cele zapisane w Strategii rozwoju gminy Cisna służą ochronie zasobów BdPN. W Strategii zapisano korzystne z punktu widzenia Parku zadania z zakresu potencjału technicznego i ekologicznego oraz gospodarki. Realizacja zadań z zakresu rekreacji, polegająca na rozwijaniu istniejącej bazy i rozbudowie obiektów sportowo - rekreacyjnych, w zależności od zakresu inwestycji i miejsca ich lokalizacji, będzie korzystna bądź niekorzystna. Stworzenie warunków sprzyjających wykorzystaniu naturalnych walorów dla rozwoju turystyki jest zgodne z celami ochrony BdPN lecz niedopuszczalne jest tworzenie nowych przejść granicznych w samym BdPN.

Również cele gminy Lutowiska zawarte w Planie strategicznym są generalnie zgodne z celami BdPN. Zarówno realizacja celów z zakresu zabezpieczenia materialnego i schronienia, rozwoju kultury i potencjału technicznego służy celom BdPN. Budzi wątpliwości realizacja celów z zakresu potencjału ekologicznego polegająca na wykorzystaniu złóż gazu ziemnego. Gmina nie zamierza rozwijać uciążliwego przemysłu. Swój rozwój zamierza oprzeć o turystykę.

4.2. Charakterystyka i ocena procesów i zmian

Tabela nr 66 przedstawia najważniejsze procesy i zmiany jakie zaszły i zachodzą w sytuacji społeczno – gospodarczej ich charakter i ocenę.

Tabela nr 66. Zestawienie charakterystyk procesów i zmian zachodzących w sytuacji społeczno-gospodarczej

Lp.	Proces, zmiana	Intensywność procesu, zmiany	Charakter procesu, zmiany*	Ocena
BdPN				
1	Upadek państwowych gospodarstw rolnych – ferm tuczu chlewnego. Przejęcie obiektów po nich przez BdPN i przeznaczenie na potrzeby hodowli konia huculskiego w Wołosatem i Tarnawie Niżnej a likwidacja obiektów i wykorzystanie terenu na pole namiotowe w Wetlinie.	bardzo duża	korzystny	pożądany
2	Rozwój funkcji turystycznych w BdPN. Powstawanie pensjonatów, kwater prywatnych, pól namiotowych, a także towarzyszącym im obiektów handlu i gastronomii.	mała	korzystny /niekorzystny	pożądany / nieporządany
3	Rozwój funkcji turystycznych w BdPN. Tworzenie infrastruktury turystycznej na potrzeby turystów (szlaki i ścieżki dydaktyczne, punkty informacyjno - kasowe, deszczochrony, wiaty i parkingi).	duża	korzystny /niekorzystny	pożądany / nieporządany
Gminy na terenie których położony jest BdPN				
4	Utrzymujący się ujemny przyrost naturalny i odpływ młodzieży do miast, powodujące spadek liczby ludności zamieszkującej tereny Bieszczadów.	niska	obojętny	neutralny

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Lp.	Proces, zmiana	Intensywność procesu, zmiany	Charakter procesu, zmiany*	Ocena
5	Powolne starzenie się społeczeństwa, niewielki spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym a rosnący w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym.	niska	obojętny	neutralny
6	Upadek wielu zakładów sektora państwowego i powstawanie w ich miejsce prywatnych podmiotów gospodarczych.	bardzo duża	obojętny	neutralny
7	Spadek produkcji rolnej i hodowli spowodowany brakiem opłacalności.	duża	niekorzystny	niepożądany
8	Wzrastające bezrobocie i ubożenie części społeczeństwa.	duża	obojętny	neutralny
9	Rozwój funkcji turystycznych – powstawanie pensjonatów, kwater prywatnych, pól namiotowych, a także towarzyszącym im obiektów handlu i gastronomii.	duża	korzystny /niekorzystny	pożądany / niepożądany

* Charakter procesu oceniono z punktu widzenia realizacji celów BdPN i uzależniono od intensywności procesu

Źródło: opracowanie własne

Do korzystnych a więc pożądanych z punktu widzenia ochrony przyrody procesów zachodzących w BdPN zaliczyć należy likwidację wielkotowarowych ferm tuczu chlewnego. Przejęcie ich przez BdPN wyeliminowało zagrożenie jakie niosły dla przyrody. W BdPN i jego otulinie rozwinęła się turystyka. Rozwój turystyki jest zgodny z celami ochrony BdPN, jednak nadmierne natężenie ruchu turystycznego może stanowić zagrożenie dla przyrody dlatego proces ten jest oceniony niejednoznacznie. Niekorzystnym procesem a więc i niepożądanym jest spadek produkcji rolnej w otulinie BdPN. Brak prowadzenia gospodarki rolnej prowadzi też do sukcesji leśnej co powoduje eliminację światłolubnych gatunków flory. Podkreślić należy jednak, że prowadzenie intensywnej gospodarki rolnej i wypasu byłoby również zagrożeniem dla przyrody.

4.3. Charakterystyka i ocena zagrożeń

W tabeli nr 67 scharakteryzowano i oceniono najważniejsze zagrożenia z podziałem na istniejące i potencjalne a także zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne.

Tabela nr 67. Zestawienie charakterystyk zagrożeń wynikających z sytuacji społeczno - gospodarczej

Lp.	Zagrożenia	Charakterystyka	Ocena zagrożenia
Zagrożenia wewnętrzne			
1	Rozwój turystyki a zwłaszcza zwiększanie się liczby turystów na szlakach górskich	Presja na tworzenie zabudowy turystycznej, w tym w terenach rzek i potoków oraz w miejscach eksponowanych krajobrazowo. Wznoszenie obiektów o zbyt dużej kubaturze, wyróżniających się w otoczeniu. Generowanie ruchu, hałasu i zanieczyszczenia, zarówno komunikacyjnego jak i pochodzącego z braku pełnego wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Dewastacja przyrody w pobliżu pól namiotowych i na szlakach turystycznych. Presja na budowę wyciągów narciarskich i urządzeń turystycznych, zapór na rzekach, zbiornika retencyjnego.	duże
Zagrożenia zewnętrzne			
2	Wzrost bezrobocia i ubożenie ludności	Brak źródeł utrzymania popycha ludzi do szukania zarobku za wszelką cenę, nawet w sposób niezgodny z prawem. Zbieranie na terenie BdPN owoców i grzybów pomimo zakazu. Nielegalne pozyskiwanie drewna. Kłusownictwo.	średnie
3	Rozwój turystyki i rekreacji	Presja na tworzenie zabudowy turystycznej, w tym w terenach rzek i potoków oraz w miejscach eksponowanych krajobrazowo. Wznoszenie obiektów o zbyt dużej kubaturze, wyróżniających się w otoczeniu. Generowanie ruchu, hałasu i zanieczyszczenia, zarówno komunikacyjnego jak i pochodzącego z braku pełnego wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Dewastacja przyrody w pobliżu pól namiotowych i na szlakach turystycznych. Presja na budowę wyciągów narciarskich i urządzeń turystycznych, zapór na rzekach i zbiorników retencyjnych.	duże
4	Eksploatacja surowców mineralnych w otulinie BdPN	Niszczenie naturalnych ekosystemów oraz krajobrazu, hałas, zwiększenie zagrożenia pożarowego i zanieczyszczenia środowiska.	średnie
5	Spadek produkcji rolnej i hodowli zwierząt	Odlogowanie pól, zarastanie łąk, sukcesja lasu.	małe

A. Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem terenów BdPN

Lp.	Zagrożenia	Charakterystyka	Ocena zagrożenia
6	Przeznaczanie zbyt małych środków finansowych na ochronę środowiska	Ograniczenie inwestycji związanych z ochroną środowiska i ich zawężenie, głównie do remontów dróg i budowy sieci wodno - kanalizacyjnej.	średnie

Źródło: opracowanie własne

Tabela nr 68. Zestawienie charakterystyk potencjalnych zagrożeń wynikających z realizacji zapisów w dokumentach strategicznych

Lp.	Zagrożenie	Charakterystyka	Ocena zagrożenia
1	Ograniczanie zadań z zakresu ochrony środowiska wyłącznie do budowy sieci wodociągowo - kanalizacyjnej	-	średnie
2	Planowanie eksploatacji surowców mineralnych	Niszczenie naturalnych ekosystemów oraz krajobrazu, hałas, zwiększenie zagrożenia pożarowego i zanieczyszczenia środowiska.	średnie
3	Planowanie urządzania nowych przejść granicznych	Tworzenie przejść granicznych spowoduje zwiększenie ruchu samochodowego na Dużej Obwodnicy Bieszczadzkiej.	duże
4	Planowanie budowy zbiornika retencyjno - rekreacyjnego w gminie Cisna i zbiornika retencyjnego w Muczmem	Budowa zbiorników spowoduje zmianę stosunków wodnych na terenie BdPN.	duże

Źródło: opracowanie własne

Zdecydowanie największe zagrożenie wynika z rozwoju turystyki zarówno w samym BdPN jak i jego najbliższym otoczeniu. Zagrożenie jakie niesie rozwój bazy turystycznej w terenach BdPN wynika nie z jej ilości (ilość obiektów jest niewielka) lecz z braku wyposażenia w wysokosprawne systemy oczyszczania ścieków a także z wyglądu tej zabudowy. Większe zagrożenie niesie zbyt duże natężenie ruchu turystycznego na szlakach w BdPN, a także koncentracja zabudowy turystycznej w najbliższym sąsiedztwie Parku, zwłaszcza w dolinach rzek i potoków stanowiących korytarze ekologiczne i w miejscach eksponowanych krajobrazowo. Ruch turystyczny generuje hałas i zanieczyszczenia środowiska. Pojawiają się propozycje tworzenia zbiorników retencyjnych i nowych przejść granicznych. Zagrożenie stanowi eksploatacja surowców mineralnych, dlatego nie można dopuścić by odbywała się ona na większą skalę. Konieczne jest przeznaczanie większych środków na ochronę środowiska. Bardzo dobrze, że w gminach rozbudowywana jest sieć kanalizacyjna lecz powinny się znaleźć środki również na inne inwestycje służące ochronie środowiska.

B. OCENA PROWADZONEJ NA TERENIE BDPN DZIAŁALNOŚCI WYTWÓRCZEJ, HANDLOWEJ I ROLNICZEJ I JEJ WPŁYW NA ZASOBY BDPN

Działalność rolnicza wywarła duży wpływ na środowisko przyrodnicze i krajobraz Bieszczadów. W istniejących tu Państwowych Gospodarstwach Rolnych (przejętych później przez Igloopol) w miejscowościach Wetlina, Wołosate i Tarnawa Niżna karczowano olszynki i zakrzaczenia, odwadniano młaki poprzez rowy odwadniające i drenaż w postaci ceramicznych sączków. Stosowano nawożenie, co zmieniło skład pierwiastkowy gleb⁵. Gospodarstwa te zostały zlikwidowane a przejęte przez BdPN obiekty zostały przystosowane do nowych funkcji na potrzeby hodowli konia huculskiego co wyeliminowało zagrożenie dla środowiska przyrodniczego. Do dziś jednak odczuwalnym skutkiem działalności prowadzonej przez PGR jest m.in. obniżenie poziomu wód gruntowych, co stanowi zagrożenie dla roślinności torfowisk w Tarnawie i Wołosatem. W miejscu uszkodzenia sączków melioracyjnych tworzą się ponadto wtórne młaki⁶. Zabudowania gospodarstwa w Wetlinie uległy całkowitej likwidacji, w Wołosatem i Tarnawie Niżnej tylko niektóre obiekty wyburzono, większość pozostało. Obiekty te nadal pomimo przebudowy negatywnie wyróżniają się w krajobrazie miejscowości ze względu na zbyt duże kubatury i obce w tym terenie formy. Obecnie działalności rolniczej w granicach BdPN nie prowadzi się. Zagrożające przyrodzie jest intensywne gospodarowanie, stosowanie nawozów sztucznych czy środków ochrony roślin. Zagrożeniem ze strony gospodarki rolnej jest zdeptywanie i zgryzanie cennych roślinnych ekosystemów nieleśnych oraz niszczenie gniazd bytujących tu ptaków w przypadku intensywnego wypasu owiec i koni. Dla zachowania różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych najważniejszą formą gospodarki jest ekstensywny wypas i koszenie⁷. Prowadzenie ekstensywnej gospodarki, zwłaszcza utrzymywanie łąk i pastwisk, a także ekstensywny wypas są korzystne z punktu widzenia ochrony przyrody i krajobrazu. Przeciwdziałają one sukcesji leśnej, a co się z tym wiąże powodują zachowanie światłolubnych gatunków roślin i ciepłolubnej fauny bezkręgowców, a wypas użyźnia dodatkowo glebę. Ekstensywna gospodarka (zwłaszcza koszenie łąk) jest korzystna również z punktu widzenia ochrony krajobrazu, gdyż pozwala utrzymać ekspozycję krajobrazową i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Największy wpływ na przyrodę Parku ma na pewno **turystyka**. We wszystkich niemal miejscowościach położonych w BdPN znajdują się obiekty noclegowe. W Ustrzykach Górnych i Wołosatem funkcjonują restauracje i bary. Sezonowe bary znajdują się przy kempingu w Górnej Wetlinie i Brzegach Górnych. Obiekty handlowe w terenach BdPN to wyłącznie sklepy spożywczo- przemysłowe (Ustrzyki Górne, Wołosate) i niewielkie sklepiki z pamiątkami oraz wyrobami regionalnymi (Ustrzyki Górne, Przełęcz Wyżna, Brzegi Górne). Zagrożenie dla przyrody ze strony tych obiektów wynika głównie z braku wysokosprawnych oczyszczalni ścieków. Zwłaszcza przy niskich stanach wód obserwuje się pogorszenie jakości wody w potoku Wołosaty. Wielokrotnie wiosną przy wysokich przepływach zaobserwowano wyraźne zanieczyszczenie potoku. Dotyczyło to zwłaszcza wzrostu zawartości azotu, fosforanów i chlorków przy jednoczesnym spadku w wodzie tlenu⁸. Omawiane obiekty są budynkami o wysokiej energochłonności ogrzewane wysokoemisyjnymi paliwami (w terenach BdPN brak sieci gazowej), a niekonwencjonalne źródła energii elektrycznej wykorzystywane są w zbyt małym stopniu. Zabudowa usługowa wywiera również wpływ na krajobraz BdPN. Negatywnie w krajobrazie wyróżniają się obiekty handlowo - gastronomiczne, położone w centrum Ustrzyk Górnych (tymczasowe lub o brzydkich formach i zbyt jaskrawej kolorystyce) – bar i sklep w Wołosatem oraz sezonowy bar - sklep na polu namiotowym w Brzegach Górnych. Obiekty obsługujące ruch turystyczny w BdPN są jednak nieliczne i nie stanowią one dużego zagrożenia dla przyrody czy krajobrazu. Przebudowane w formie nawiązującej do tradycji i wyposażone w pełni w sprawne media mogą przyczyniać się do kontynuacji dziedzictwa kulturowego tego regionu i wzbogacać jego krajobraz, tym bardziej, że są konieczne zarówno dla obsługi mieszkańców jak i turystów. Dużo większy wpływ na przyrodę ma tu ruch turystyczny, który zwiększa się z roku na rok, a ponadto koncentruje się w miesiącach letnich (rozpoczyna się w maju, czerwcu i trwa do końca sierpnia). Skutkiem jest niszczenie gleb i wydeptywanie otoczenia szlaków (niekontrolowane poszerzanie szlaków) i niszczenie szaty roślinnej spowodowane przez turystów pieszych na szlakach (zwłaszcza tych najczęściej uczęszczanych oraz wzdłuż partii szczytowych). Pogorszeniu ulega struktura i tekstura gleby. Gleba zostaje ubita a jej powierzchniowe warstwy zdarte, co powoduje utratę jej biologicznych czynności. W miejscach tych zaznacza się silna erozja wodna⁹. Niszczeniu ulegają charakterystyczne dla krajobrazu ostańce, skałki oraz rumowiska w szczytowych partiach gór.

5 Monografie Bieszczadzkie Tom 2 S. Skiba i in Gleby Bieszczadzkiego Parku Narodowego str. 75

6 Monografie Bieszczadzkie Tom 2 S. Skiba i in Gleby Bieszczadzkiego Parku Narodowego str. 75

7 Monografie Bieszczadzkie Tom 5 Z. Denisiuk i J. Korzeniak Zbiorowiska nieleśne, str. 154

8 Roczniki Bieszczadzkie tom 5 K. Kukula, R. Stachowicz- Kawalec Zanieczyszczenia wód potoku Wołosaty

9 Roczniki Bieszczadzkie tom 9 R. Prędko Przemiany właściwości powietrzno- wodnych gleb w obrębie szlaków turystycznych

Niebezpieczny dla przyrody jest również hałas płoszący zwierzęta i zaśmiecanie terenu. Rozwój turystyki wiąże się ponadto ze zwiększeniem ruchu samochodowego na przechodzących przez Park drogach. Powoduje to wzrost zanieczyszczeń komunikacyjnych i hałas płoszący zwierzęta. W rejonach tych zauważalna jest też zwiększona śmiertelność dzikich zwierząt, zwłaszcza ptaków.

Niekorzystna zarówno z punktu widzenia przyrody jak i krajobrazu jest koncentracja bazy turystycznej w terenach przylegających bezpośrednio do BdPN, zwłaszcza położona w dolinach rzek i potoków, które stanowią naturalne korytarze ekologiczne dla zwierząt i roślin. Zagrożenie dla Parku wynika z braku rozwiązania gospodarki wodno - ściekowej i ogrzewania wysokoemisyjnymi paliwami. Wpływ na przyrodę ma powstający tam hałas i zaśmiecanie terenów wokół obiektów. Zwiększa się presja na Park hodowanych tam obcych dla naturalnych ekosystemów roślin. Należy wziąć również pod uwagę zagrożenie jakie niosą zwierzęta domowe dla przyrody Parku. Rozwój zabudowy powoduje, że otulina, która ma chronić zasoby BdPN stanowi dla nich zagrożenie.

W terenach BdPN nie prowadzi się legalnej **działalności wytwórczej**.

C. ZAŁĄCZNIKI

1. Mapy

Mapa nr 1. Bieszczadzki Park Narodowy na tle podziału administracyjnego